

DOMSTOLENS DOM (Sjette Afdeling)

27. januar 2000 *

I de forenede sager C-104/89 og C-37/90,

J.M. Mulder,

W.H. Brinkhoff,

J.M.M. Muskens,

Tj. Twijnstra,

ved advokat H.J. Bronkhorst, Haag, og advokat E.H. Pijnacker Hordijk, Amsterdam, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat J. Loesch, 11, rue Goethe,

sagsøgere i sag C-104/89,

og

Otto Heinemann ved advokat M. Düsing, Münster, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokaterne Lambert, Dupong og Konsbrück, 14 a, rue des Bains,

sagsøger i sag C-37/90,

* Processprog: i sag C-104/89: nederlandsk; i sag C-37/90: tysk.

mod

Rådet for Den Europæiske Union, i sag C-104/89 ved juridisk konsulent A. Brautigam, og G. Houttuin, Rådets Juridiske Tjeneste, og i sag C-37/90 ved A. Brautigam, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg hos generaldirektør A. Morbilli, Den Europæiske Investeringsbanks Direktorat for Juridiske Anliggender, 100, boulevard Konrad Adenauer,

og

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber,

- i sag C-104/89 ved juridisk konsulent T. van Rijn, som befuldmægtiget,
- i sag C-37/90 ved juridisk konsulent D. Booß, som befuldmægtiget, bistået af advokat H.-J. Rabe, Hamburg,

og med valgt adresse i Luxembourg hos C. Gómez de la Cruz, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagnercentret, Kirchberg,

sagsøgte,

angående påstande om erstatning i henhold til EF-traktatens artikel 178 og artikel 215, stk. 2 (nu artikel 235 EF og artikel 288, stk. 2, EF),

har

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

sammensat af dommer P.J.G. Kapteyn som fungerende formand for Sjette Afdeling og dommerne G. Hirsch (refererende dommer) og H. Ragnemalm,

generaladvokat: A. Saggio
justitssekretær: ekspeditionssekretær H.A. Rühl,

på grundlag af retsmøderapporten og dens to tillæg,

efter at parterne har afgivet mundtlige indlæg i retsmødet den 28. maj 1998,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 10. december 1998,

afsagt følgende

Dom

- 1 Ved mellemdom af 19. maj 1992 (Sml. I, s. 3061, herefter »mellemdommen«), der blev afsagt i de foreliggende forenede sager, dømte Domstolen Det Europæiske Fællesskab ved Rådet for Den Europæiske Union og Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber til at erstatte det tab, som sagsøgerne har lidt ved anvendelsen af Rådets forordning (EØF) nr. 857/84 af 31. marts 1984 om

almindelige regler for anvendelsen af den i artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 omhandlede afgift på mælk og mejeriprodukter (EFT L 90, s. 13), som suppleret ved Kommissionens forordning (EØF) nr. 1371/84 af 16. maj 1984 om gennemførelsesbestemmelserne for den tillægsafgift, der er omhandlet i artikel 5c i forordning (EØF) nr. 804/68 (EFT L 132, s. 11), for så vidt forordningerne ikke indeholder nogen bestemmelse om tildeling af en referencemængde til producenter, som efter at have påtaget sig en forpligtelse i henhold til Rådets forordning (EØF) nr. 1078/77 af 17. maj 1977 om indførelse af en præmieordning for ikke-markedsføring af mælk og mejeriprodukter og for omstilling af malkekvægsbesætninger (EFT L 131, s. 1) ikke har leveret mælk i det af den pågældende medlemsstat valgte referenceår.

- 2 Domstolen fastslog, at de erstatningsbeløb, der skulle betales, skulle forrentes med 8% p.a. i sag C-104/89 og med 7% p.a. i sag C-37/90 fra dagen for mellemdommens afsigelse. Herudover blev Fællesskabet frifundet.
- 3 Ifølge punkt 4 og 5 i konklusionen i mellemdommen skulle parterne inden for en frist på tolv måneder fra dommens afsigelse meddele Domstolen størrelsen af de efter fælles aftale fastsatte erstatningsbeløb eller i mangel af en sådan aftale inden for samme frist meddele Domstolen deres påstande, opgjort i tal. Afgørelsen om sagsomkostningerne udsattes.
- 4 Efter mellemdommens afsigelse optog parterne forhandlinger til opgørelse af tabet. Disse forhandlinger førte ikke til noget resultat inden for den fastsatte frist. Sagsøgerne nedlagde derfor deres påstande, opgjort i tal, den 19. juni 1993 i sag C-104/89 og den 30. juni 1993 i sag C-37/90, mens Rådet og Kommissionen i de

to sager nedlagde deres fælles påstande henholdsvis den 3. november 1993 og den 29. oktober 1993.

- 5 Med henblik på at drage konsekvensen af mellemdommen udstedte Rådet den 22. juli 1993 til fordel for alle de berørte producenter forordning (EØF) nr. 2187/93 om tilbud om erstatning til visse producenter af mælk og mejeriprodukter, som midlertidigt har været forhindret i at udøve deres virksomhed (EFT L 196, s. 6). Denne forordning blev suppleret af Kommissionens forordning (EØF) nr. 2648/93 af 28. september 1993 om gennemførelsesbestemmelser til Rådets forordning (EØF) nr. 2187/93 (EFT L 243, s. 1).
- 6 Kommissionen har i henhold til de nævnte forordninger, og navnlig den første af disse, tilbudt alle berørte producenter en standarderstatning, som i det væsentlige er beregnet på grundlag af mængden af mælk i den periode, der er relevant med hensyn til erstatning. Med henblik på opgørelsen af den standarderstatning, der skal betales, fastsætter forordning nr. 2187/93 en beregningsmetode og kriterier for denne. I bilaget til forordningen anføres for hvert produktionsår og for tre grupper ud fra produktionsmængde en standarderstatning pr. 100 kg mælk angivet i grønne ECU.
- 7 I henhold til artikel 10, stk. 2, i forordning nr. 2187/93 udløb fristen for at indgive erstatningskrav den 30. september 1993. Idet sagsøgerne nedlagde deres påstande for Domstolen, opgjort i tal, inden denne forordnings ikrafttrædelse, har de ikke gjort brug af dette tilbud om erstatning.

I — Parternes påstande og resultaterne af den sagkyndiges undersøgelse

A — Påstandene i sag C-104/89

- 8 I sag C-104/89 har sagsøgerne i stævningen nedlagt påstand om erstatning af de følgende beløb med tillæg af lovbestemt rente, 8% p.a., indtil erstatningen betales, og med forbehold for yderligere tab:

— J.M. Mulder 533 937 NLG,

— W.H. Brinkhoff 288 473 NLG,

— J.M.M. Muskens 448 099 NLG,

— Tj. Twijnstra 787 366 NLG.

- 9 De har efterfølgende forhøjet deres erstatningskrav, første gang i replikken og anden gang efter mellemdommens afsigelse. Som følge af mellemdommen har de nedlagt påstand om betaling af 1 159 000 NLG til J.M. Mulder, 1 166 000 NLG til W.H. Brinkhoff, 778 500 NLG til J.M.M. Muskens og 1 069 000 NLG til Tj. Twijnstra for tabt fortjeneste.

- 10 For så vidt angår renter har sagsøgerne i replikken nedlagt påstand om »renter på 8% p.a. for tiden fra den 30. marts 1989, indtil betaling sker«, idet de dog senere i processkriftet efter mellemdommens afsigelse har nedlagt påstand om »renter, 8% p.a. fra mellemdommens afsigelse i sagen, dvs. fra den 19. maj 1992 til betaling sker«.
- 11 Ud over en påstand om, at Fællesskabet tilpligtes at betale sagens omkostninger, har sagsøgerne nedlagt påstand om, at »de udgifter, der er forbundet med opgørelsen af sagsøgernes tab« inkluderes i disse omkostninger.
- 12 I deres processkrift som svar på den sagkyndiges rapport har sagsøgerne nedlagt påstand om, at der skal tildeles dem følgende beløb i erstatning:

— J.M. Mulder 703 090 NLG

— W.H. Brinkhoff 570 020 NLG

— J.M.M. Muskens 535 762 NLG

— Tj. Twijnstra 751 141 NLG,

hvilke beløb skal tillægges udligningsrenter indtil dagen for mellemdommens afsigelse med den sats for statslån, der anvendes af de nederlandske myndigheder.

Sagsøgerne har endvidere nedlagt påstand om, at Rådet og Kommissionen skal tilpligtes at betale omkostningerne ved sagens behandling ved Domstolen, herunder udgifterne forbundet med opgørelsen af deres tab.

- 13 Rådet har tilsluttet sig de tal, Kommissionen har fremlagt, og de argumenter, den har fremsat, men har subsidiært erklæret sig rede til at tilbyde erstatning i overensstemmelse med forordning nr. 2187/93.
- 14 Kommissionen har i den udstrækning, det har været muligt, opgjort størrelsen af det tab, sagsøgerne har lidt, på grundlag af sagsøgernes individuelle situation og finder, at dette tab herefter kan opgøres som følger:

— J.M. Mulder	50 579,15 NLG
---------------	---------------

— W.H. Brinkhoff	109 675,55 NLG
------------------	----------------

— J.M.M. Muskens	120 090,83 NLG
------------------	----------------

— Tj. Twijnstra	137 299,20 NLG.
-----------------	-----------------

- 15 For så vidt som Kommissionen subsidiært har erklæret sig rede til at acceptere, at der ydes erstatning i henhold til forordning nr. 2187/93, har den opgjort erstatningerne som følger:

— J.M. Mulder 377 240,60 NLG

— W.H. Brinkhoff 308 241,20 NLG

— J.M.M. Muskens 291 121,49 NLG

— Tj. Twijnstra 393 014,95 NLG.

- 16 Rådet og Kommissionen har nedlagt påstand om, at sagsøgerne tilpligtes at betale sagens omkostninger, i det omfang de ikke får medhold i deres påstande.

B — Påstandene i sag C-37/90

- 17 Otto Heinemann har i stævningen nedlagt påstand om, at Rådet og Kommissionen tilpligtes in solidum at betale ham en skadeserstatning på 52 652 DEM med tillæg af lovbestemt rente, 7% p.a., fra sagens anlæg. I replikken har han nedlagt påstand om, at de sagsøgte institutioner tilpligtes at betale sagens omkostninger.

- 18 Otto Heinemann har i sit processkrift, der er indgivet efter mellemdommens afsigelse, dels nedlagt påstand om en erstatning på 71 826 DEM med tillæg af morarenter, 7% p.a., fra den 19. maj 1992, og dels et tillægsbeløb på 4 000 DEM som godtgørelse for den højere indkomstkattesats, der vil påhvile det erstatningsbeløb, der tilkendes ham.
- 19 Rådet har erklæret sig villig til at tilbyde en erstatning beregnet i henhold til bestemmelserne i forordning nr. 2187/93.
- 20 Kommissionen har accepteret at betale sagsøgeren en erstatning på 1 239 DEM, men har subsidiært erklæret ikke at ville modsætte sig en erstatning i overensstemmelse med forordning nr. 2187/93.
- 21 Rådet og Kommissionen har endvidere nedlagt påstand om, at sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger, i det omfang Domstolen ikke tager hans påstande til følge.

C — Resultaterne af den sagkyndiges undersøgelse

- 22 Ved kendelse af 12. juli 1996 besluttede Domstolen efter at have afholdt et uformelt retsmøde med parterne den 20. maj 1996, at der skulle foretages en sagkyndig undersøgelse. Den sagkyndige indleverede sin rapport til Domstolens Justitskontor den 27. februar 1997. Den sagkyndige undersøgelse vedrører opgørelsen af den fortjeneste, hver af sagsøgerne har tabt, og fastlæggelse af de forskellige forhold ved beregningen af tabet, som Domstolen har stillet spørgsmål om.

- 23 I sag C-104/89 har den sagkyndige foreslået følgende beløb som erstatning for tabt fortjeneste:

— J.M. Mulder 475 767 NLG

— W.H. Brinkhoff 386 891 NLG

— J.M.M. Muskens 318 938 NLG

— Tj. Twijnstra 517 186 NLG.

- 24 I sag C-37/90 fremgår det af den sagkyndiges rapport, at det beløb, der skal betales til Otto Heinemann for tabt fortjeneste, afhænger af størrelsen af de forskellige nedsættelsessatser, der finder anvendelse på de referencemængder, sagsøgeren ville have haft ret til under normale omstændigheder. Alt efter om der er foretages en nedsættelse på 2%, 4% eller 7% for hele perioden eller en såkaldt »progressiv« nedsættelse — dvs. på 2% for de tre første produktionsår og 7,5% for de to sidste — har den sagkyndige vurderet, at tabet udgør henholdsvis 13 096 DEM, 11 648 DEM, 13 325 DEM eller 17 167 DEM.

II — Formaliteten

- 25 I sag C-104/89 har Kommissionen og Rådet nedlagt påstand om afvisning under henvisning til, at de beløb, der senest er nedlagt påstand om som tabt fortjeneste (herefter »påstandene, opgjort i tal«), er blevet forhøjet og således overskrider de beløb, der blev nedlagt påstand om i stævningen.
- 26 Ifølge Kommissionen kan erstatningspåstandene vedrørende tre forskellige yderligere typer tab, som sagsøgerne har nedlagt efter mellemdommens afsigelse (herefter »de yderligere tab«), ikke antages til realitetsbehandling i sagen. Nedlæggelse af påstandene har til formål, at der opnås erstatning for det tab, der er forårsaget af progressiviteten i skatteskalaen (herefter »det skattemæssige tab«), af det økonomiske tab, som skyldes pengeforringelsen, og af Domstolens afslag på at tilkende morarenter for tiden forud for mellemdommens afsigelse. Kommissionen har gjort gældende, at disse yderligere krav først er blevet påberåbt efter mellemdommens afsigelse.
- 27 De to sagsøgte institutioner har af samme grund nedlagt påstand om afvisning af de påstande om udligningsrenter, sagsøgerne har anført i de seneste processkrifter.
- 28 I sag C-37/90 har Rådet og Kommissionen nedlagt påstand om afvisning, principalt under henvisning til, at påstandene, opgjort i tal, indeholder et krav, der ligger ud over de oprindelige påstande, nemlig kravet om kapitaliserede udligningsrenter beregnet for perioden før mellemdommens afsigelse. Kommissionen har endvidere gjort gældende, at påstanden om erstatning for et tab, der påstås at være lidt som følge af skatteskalaens progressive karakter, skal afvises.

- 29 Rådet har i begge sager derudover anført, at sagsøgerne ikke har anerkendt, at der ved mellemdommen er truffet en retskraftig afgørelse, eftersom Domstolen kun tilkendte morarenter fra den 19. maj 1992 og i øvrigt frifandt de sagsøgte.
- 30 Sagsøgerne har i begge sager gjort gældende, at den nøjagtige størrelse og sammensætning af det tab, de har lidt, endnu ikke har været genstand for diskussion, eftersom Domstolen kun har truffet afgørelse om ansvarsgrundlaget for Fællesskabet. De har henvist til dommen af 2. juni 1976 i sagerne Kampffmeyer m.fl. mod Kommissionen og Rådet (forenede sager 56/74-60/74, Sml. s. 711), ifølge hvilken en ændring af det påståede erstatningskrav under sagens behandling ikke falder ind under anvendelsesområdet for artikel 42, stk. 2, i Domstolens procesreglement. De har som grundlag for deres krav på udligningsrenter henvist til dommen af 2. august 1993 i Marshall-sagen (sag C-271/91, Sml. I, s. 4367).
- 31 Det bemærkes for det første, at de sagsøgte institutioner ved i begge sager at gøre gældende, at sagsøgerne har overtrådt det i procesreglementets artikel 42, stk. 2, fastsatte forbud mod at fremsætte nye anbringender under sagen, har påberåbt sig, at alle de nye påstande, sagsøgerne har fremsat, er fremsat for sent.
- 32 For det andet har Rådet påberåbt sig, at der foreligger en retskraftig afgørelse, dog alene i forbindelse med påstanden om betaling af udligningsrenter.
- 33 Under disse omstændigheder skal påstanden om afvisning på grundlag af for sen nedlæggelse og påstanden om afvisning som følge af afgørelsens retskraft undersøges særskilt.

A — *For sen nedlæggelse af påstandene*

- 34 Af hensyn til argumentationens klarhed skal påstandene, opgjort i tal, og de øvrige erstatningspåstande behandles hver for sig.
- 35 I sag C-104/89 har sagsøgerne først forhøjet deres påstande, opgjort i tal, efter mellemdommens afsigelse, idet de har ladet disse påstande omfatte et beløb, som de — til trods for, at de ikke har angivet nærmere i denne forbindelse — har betegnet som yderligere tab. Der skal med denne ændring af de krævede erstatningsbeløb endvidere tages hensyn til metoden for beregning af tabet som fastlagt i mellemdommen og præciseret under sagens behandling, og ændringen skyldes endvidere den omstændighed, at der blev anvendt andre statistikker for at opgøre beløbet, som f.eks. dem, der fremgår af den sagkyndiges rapport.
- 36 I sag C-37/90 har Otto Heinemann derimod hovedsagelig forhøjet sine påstande, opgjort i tal, således at disse omfatter et beløb svarende til de kapitaliserede udligningsrenter.
- 37 Under disse omstændigheder skal det i første række alene undersøges, om påstandene, opgjort i tal, i sag C-104/89 kan antages til realitetsbehandling, for så vidt som disse alene er blevet forhøjet som følge af, at beregningsmetoden og de statistiske oplysninger er ændret. Herefter skal spørgsmålene om, hvorvidt påstandene i sag C-104/89, opgjort i tal, om erstatning for yderligere tab og påstandene i begge sager om tilkendelse af udligningsrenter kan antages til realitetsbehandling, undersøges samlet. Denne fremgangsmåde er i særlig grad begrundet henset til, at de yderligere tab i sag C-104/89 er identiske med dem, der kræves betaling af udligningsrenter for.

1. For sen nedlæggelse af påstandene, opgjort i tal

- 38 Påstanden om afvisning af påstandene, opgjort i tal, i sag C-104/89 som følge af, at de er for sent nedlagt, kan ikke tages til følge, for så vidt som påstandene blev ændret for at tage hensyn til den metode til beregning af tabet, der blev fastlagt i mellemdommen, og som er baseret på de statistiske oplysninger, der er anvendt af den sagkyndige.
- 39 Påstandene, der er blevet ændret på denne måde, og som er nedlagt efter indleveringen af den sagkyndiges rapport, kan ikke anses for at være for sent nedlagt. I lyset af dommen af 15. juli 1963 i Plaumann-sagen (sag 25/62, Sml. 1954-1964, s. 411, på s. 415, org. ref.: Rec. s. 197, på s. 224) er påstandene udtryk for en tilladelig, endog nødvendig udvikling af de påstande, der er indeholdt i stævningen, dels da Domstolen først i mellemdommen fastlagde, hvilke elementer der er nødvendige for beregningen af tabet, dels da den nøjagtige sammensætning af tabet og den præcise metode til beregning af de erstatninger, der skal betales, endnu ikke havde været genstand for debat.
- 40 Endvidere opfordrede Domstolen i mellemdommens konklusion parterne til at nedlægge påstande, opgjort i tal, såfremt de ikke nåede frem til en aftale om tabets størrelse. Denne opfordring ville ikke have nogen mening eller betydning, hvis parterne efter mellemdommens afsigelse ikke kunne nedlægge andre påstande end dem, der er indeholdt i stævningen.

2. For sen nedlæggelse af påstande om betaling af udligningsrenter

- 41 Indledningsvis skal det præciseres, at det i begge sager er tilstrækkeligt blot at undersøge, om sagsøgernes påstande om udligningsrenter er for sent nedlagt. Disse påstande er reelt af samme art som de påstande, opgjort i tal, der blev forhøjet for at opnå erstatning for yderligere tab. Da disse to grupper af påstande

har ét og samme formål, nemlig i det væsentlige at opnå erstatning for et tab, som sagsøgerne betegner som økonomisk, er det faktisk kravet om erstatning for yderligere tab ved tildeling af udligningsrenter, som er årsagen til forhøjelsen af påstandene, opgjort i tal.

- 42 Det er korrekt, at de forklaringer, som sagsøgerne gav om dette spørgsmål, da de præciserede arten, indholdet og størrelsen af disse yderligere tab, ikke er utvetydige. Ved en fornuftig fortolkning af påstandene fremgår det imidlertid, at selv om disse tabsposter ligeledes omfatter eventuelle skattemæssige konsekvenser, består de i det væsentlige af udligningsrenter og af et beløb svarende til pengeforringelsen.
- 43 De udligningsrenter, der er nedlagt påstand om i begge sager, har til formål at opnå erstatning for et økonomisk tab, som ud over pengeforringelsen angiveligt skyldes den manglende adgang til at råde over afkastet fra mælkeproduktionsvirksomhed.
- 44 I lyset af en sådan fortolkning er det alene sagsøgernes seneste påstande i sag C-104/89, om hvilke det skal undersøges, hvorvidt de må afvises som for sent nedlagt.
- 45 Hvad angår sag C-37/90 har Otto Heinemann — uden at nedlægge udtrykkelige påstande i denne henseende — ligeledes krævet at blive tilkendt udligningsrenter, idet han har forhøjet sine påstande, opgjort i tal, med et beløb svarende til disse.
- 46 Det følger heraf, at det i begge sager — ud over det skattemæssige tab i sag C-37/90 — alene skal undersøges, om påstandene om betaling af udligningsrenter kan antages til realitetsbehandling.

- 47 I denne forbindelse fremgår det af Domstolens praksis, bl.a. i tvister vedrørende for sen tilpasning af tjenestemænds løn (jf. f.eks. domme af 15.1.1985, sag 737/79, Battaglia mod Kommissionen, Sml. s. 71, præmis 13, og sag 158/79, Roumengous Carpentier mod Kommissionen, Sml. s. 39, præmis 14), at nye påstande vedrørende tilkendelse af udligningsrenter ikke kan antages til realitetsbehandling, når de først fremsættes under sagen, og i særlig grad efter mellemdommens afsigelse. Denne retspraksis er baseret på artikel 19 i EF-statutten for Domstolen og procesreglementets artikel 38, som udelukker, at der nedlægges nye påstande under sagens behandling, mens artikel 42, stk. 2, i procesreglementet kun udtrykkeligt forbyder fremsættelse af nye anbringender.
- 48 I sag C-104/89 kan klagepunkterne om, at påstandene om betaling af udligningsrenter er fremsat for sent, imidlertid ikke tages til følge, da disse påstande ikke er nye. Det fremgår af de bilag til stævningen, indgået den 30. marts 1989, der er betegnet »Schadeberekening verzoeker«, at de påstande, opgjort i tal, som sagsøgerne havde nedlagt på dette tidspunkt, allerede indeholdt et beløb svarende til morarenter kapitaliseret for den periode, der blev krævet erstatning for. Det er således ikke længere fornødent at undersøge de første påstandes præcise mening og rækkevidde vedrørende »lovbestemte renter, 8% p.a.«, som sagsøgerne nedlagde for Domstolen i stævningen og præciserede i replikken. Det er nærmere bestemt ikke længere nødvendigt at undersøge spørgsmålet om, hvorvidt sidstnævnte påstande — i det mindste delvis — indeholdt et krav om den samme type forrentning, der løber fra den dag, tabet opstod.
- 49 I sag C-37/90 må påstanden om tilkendelse af udligningsrenter derimod afvises som for sent nedlagt. Otto Heinemann erklærede udtrykkeligt i stævningen, at han ikke havde til hensigt at kræve udligningsrenter, idet sagsomkostningerne risikerede at blive forøget som følge heraf, selv om det var åbenbart, at han på tidspunktet for afgivelsen af denne erklæring havde kendskab til sammenhængen mellem retten til udligningsrenter og grundlaget for ansvar uden for kontrakt.

- 50 Ifølge fast retspraksis er det væsentligt, at en sagsøger har påvist, at betingelserne for et ansvar uden for kontrakt er opfyldt, for at vedkommende kan gøre krav på udligningsrenter (jf. dommen i sagen Kampffmeyer m.fl. mod Kommissionen og Rådet og i sagen Roumengous Carpentier mod Kommissionen, Rettens dom af 26.2.1991, forenede sager T-17/89, T-21/89 og T-25/89, Brazzelli m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 293, præmis 35, og Domstolens dom af 1.6.1994, sag C-136/92 P, Kommissionen mod Brazzelli Lualdi m.fl., Sml. I, s. 1981, præmis 42).
- 51 Imidlertid bemærkes, at ifølge dommen af 3. februar 1994 i sagen Grifoni mod Euratom (sag C-308/87, Sml. I, s. 341, præmis 40) skal erstatningen for tabet på grundlag af ansvar uden for kontrakt så vidt muligt økonomisk genindsætte skadelidte i den situation, han befandt sig i før skadetilføjelsen. Heraf følger, at såfremt betingelserne for ansvar uden for kontrakt er opfyldt, må de skadevirkninger, som følger af den tid, der er gået mellem skadens opståen og dagen for betalingen af erstatning, ikke lades ude af betragtning til trods for den nævnte udtrykkelige erklæring fra sagsøgerens side, for så vidt som der skal tages hensyn til den indtrådte pengeforringelse.
- 52 Ændringen af påstandene, opgjort i tal, på grundlag af kravet om betaling af udligningsrenter som følge af pengeforringelsen — hvilket krav blev fremsat efter mellemdommens afsigelse, hvorved Fællesskabets ansvar blev fastslået — fremstår således som en nødvendig tilpasning.
- 53 Derimod må forhøjelsen af påstandene, opgjort i tal, som følge af den manglende råden over eventuelt afkast fra mælkeproduktionsvirksomhed afvises, hvilket også er tilfældet for påstanden om erstatning for et skattemæssigt tab.

B — *Afvisningspåstanden vedrørende retskraft*

- 54 For så vidt som påstanden om tilkendelse af udligningsrenter ikke er nedlagt for sent, har Rådet for at imødegå sagsøgernes krav påberåbt sig mellemdommens retskraft. Ifølge Rådet har Domstolen ved at tilkende morarenter fra dagen for mellemdommens afsigelse truffet afgørelse om alle relevante renter og navnlig afvist at tillægge sagsøgerne udligningsrenter.
- 55 Det følger af Domstolens faste praksis bl.a. vedrørende tvister om for sen betaling af tjenestemænds løn, at der må sondres mellem morarenter og udligningsrenter (dommen i sagen Kommissionen mod Brazzelli Lualdi m.fl, præmis 35). Afgørelsen om morarenter kan derfor ikke have indflydelse på spørgsmålet om udligningsrenter.
- 56 Som følge heraf kan påstanden om afvisning på grundlag af mellemdommens retskraft ikke tages til følge for så vidt angår udligningsrenter.
- 57 Hvad angår samtlige anbringender om afvisning af de påstande, der senest er nedlagt for Domstolen, må det herefter konstateres, at i sag C-104/89 kan ingen af de fremsatte afvisningspåstande tages til følge, hvorfor de nævnte påstande kan antages til realitetsbehandling (jf. denne doms præmis 38, 39 og 40 samt præmis 48 og 56).
- 58 I sag C-37/90 kan Otto Heinemann's påstande, opgjort i tal, i det omfang de overstiger de beløb, der oprindeligt blev nedlagt påstand om, derimod kun antages til realitetsbehandling, for så vidt der ved forhøjelsen tages højde for kapitaliserede renter, som svarer til pengeforringelsen. De øvrige påstande, der er

blevet forhøjet, såvel som sagsøgerens påstand om erstatning for et påstået skattemæssigt tab, kan ikke antages til realitetsbehandling (jf. denne doms præmis 53 og 56).

III — De fælles realitetsspørgsmål i de to sager

A — Beregningen af tabt fortjeneste ifølge mellemdommen

- 59 Indledningsvis bemærkes, at i henhold til mellemdommen udgør det tab, der skal erstattes i de to sager, den fortjeneste, som hver enkelt sagsøger faktisk har tabt i den periode, erstatningen skal ydes for.
- 60 Ifølge mellemdommens præmis 26 udgøres den tabte fortjeneste af forskellen mellem på den ene side den indtægt, som sagsøgerne kunne have haft under normale omstændigheder ved leverancer af mælk, som de ville have foretaget, såfremt de i perioden mellem den 1. april 1984, hvor forordning nr. 857/84 trådte i kraft, og den 29. marts 1989, hvor forordning nr. 764/89 (EFT L 84, s. 2) trådte i kraft, havde fået tildelt de referencemængder, som de havde ret til (herefter »de hypotetiske indtægter«), og på den anden side den indtægt, som de faktisk har haft ved at levere mælk i perioden uden hensyn til referencemængden, forhøjet med det beløb, som de har indtjent eller kunne have indtjent i samme periode ved en eventuel erstatningsvirksomhed (herefter »de alternative indtægter«).
- 61 Efter i mellemdommens præmis 28-31 at have taget stilling til, hvorledes referencemængden skal fastlægges, præciserede Domstolen i præmis 32, at ved beregningen af de hypotetiske indtægter, svarende til de mælkeleverancer, som

sagsøgerne havde kunnet foretage, såfremt de havde rådet over de reference-mængder, som de havde ret til, skal der beregningsmæssigt tages udgangspunkt i rentabiliteten af en repræsentativ bedrift af den type, som sagsøgerne driver, idet der dog herved kan tages hensyn til den nedsatte rentabilitet, som normalt kendetegner en sådan bedrift i den periode, hvor mælkeproduktionen genoptages.

- 62 I henhold til mellemdommens præmis 33 omfatter de alternative indtægter de indtægter, som sagsøgerne faktisk har haft ved erstatningsvirksomhed (herefter »faktiske alternative indtægter«), men også indtægter, som de havde kunnet indtjene, såfremt de på fornuftig vis havde igangsat en sådan virksomhed (herefter »gennemsnitlige alternative indtægter«).

B — *Principperne for erstatning for det af sagsøgerne lidte tab*

- 63 Som det allerede er fastslået i denne doms præmis 51, fremgår det af fast retspraksis, at erstatningen for tabet så vidt muligt økonomisk skal genindsætte skadelidte i den situation, han befandt sig i før fællesskabsinstitutionernes ulovlige handling (jf. Grifoni-dommen, præmis 40). For at genindsætte de skadelidte i den situation, de havde befundet sig i, hvis den skadelige handling ikke var foretaget, er det i første række det tab, der faktisk er lidt, der skal erstattes. Det er således nødvendigt i videst muligt omfang at opgøre den tabte fortjeneste på grundlag af oplysninger og individuelle tal, der afspejler den faktiske situation for hver sagsøger og hans bedrift.
- 64 Imidlertid støder en sådan opgørelse på grundlag af individuelle og konkrete oplysninger i denne sag på strukturelle og faktiske vanskeligheder, både for så vidt angår de hypotetiske og de alternative indtægter.

- 65 Det fremgår af mellemdommen, at de indtægter, sagsøgerne ville have haft på grundlag af mælkeleverancer under normale omstændigheder — dvs. hvis de havde haft en mælkeproduktion svarende til de referencemængder, de havde ret til — er indtægter af hypotetisk karakter. Som følge heraf kan de efter deres natur kun fastslås ved anvendelse af statistiske gennemsnitsværdier, der — som det er foreskrevet i mellemdommen — svarer til en bedrift, der er repræsentativ for den type bedrift, som den enkelte sagsøger har.
- 66 En sådan metode gælder endvidere for de alternative indtægter, for så vidt som disse i overensstemmelse med mellemdommens præmis 33 omfatter de gennemsnitlige alternative indtægter, som sagsøgerne ville have kunnet indtjene, hvis de på fornuftig vis havde igangsat anden virksomhed.

1. Beregningsmetoden

- 67 Som følge af disse vanskeligheder er parterne blevet enige om de principper, som skal lægges til grund for beregningen af den tabte fortjeneste. Parterne er enige om størstedelen af de forskellige grundlæggende elementer for de hypotetiske og de alternative indtægter. Disse forskellige elementer, der er relevante i forbindelse med fastlæggelsen af de pågældende indtægter, svarer i vidt omfang til dem, der er foreslået af de sagsøgte institutioner. Denne beregningsmetode er endvidere anvendt i den sagkyndige undersøgelse, som Domstolen har foranlediget.
- 68 For at opgøre de hypotetiske indtægter har parterne ud over indtægter hidrørende fra hypotetiske mælkeleverancer taget højde for hypotetiske indtægter fra salg af udsætterkøer og kalve.
- 69 Som følge af, at visse omkostninger uomgængeligt er forbundet med enhver mælkeproduktion, er parterne blevet enige om at fratrække de variable

omkostninger fra de hypotetiske bruttoindtægter, dvs. de omkostninger, der bortfalder ved ophøret af mælkeproduktionen (herefter »de variable omkostninger«). Derimod foretages der ikke fradrag for de faste omkostninger, eftersom indehaveren af bedriften må afholde disse omkostninger selv i tilfælde af afbrydelse af mælkeproduktionen.

- 70 Selv om princippet om fradrag af de variable omkostninger ikke er bestridt i sig selv i de to sager, er sammensætningen af og nogle af de poster, der indgår i disse omkostninger, derimod omtvistet i sag C-104/89.
- 71 I denne sag kritiseres det navnlig, at der foretages fradrag for omkostninger til ekstern arbejdskraft, enten som et element, der indgår som en del af de variable omkostninger, eller som et isoleret fænomen. Drøftelserne mellem parterne om dette spørgsmål har både angået princippet om fradragsret og spørgsmålet om, hvorvidt der faktisk forelå sådanne omkostninger.
- 72 For at opgøre den alternative indtægt for hver af sagsøgerne har disse med undtagelse af Otto Heinemann accepteret, at der anvendes gennemsnitlige alternative indtægter, beregnet på grundlag af de tre produktionsfaktorer, som blev frigjort ved afbrydelsen af mælkeproduktionen, og som har kunnet anvendes til anden erhvervsvirksomhed, nemlig kapital, jord og arbejdskraft.

2. De statistiske værdier

- 73 Parterne er endvidere enige med hensyn til kilderne for de relevante tal og oplysninger i de to sager. De accepterer de tal og oplysninger, som blev anvendt ved den beregning, der blev foretaget af den sagkyndige. Statistikkerne og de anvendte tal og oplysninger stammer fra de kompetente statslige organer, der er specialiseret på området. Der er i sag C-104/89 tale om Landbouw Economisch Instituut (det landbrugsøkonomiske institut, herefter »LEI«) og i sag C-37/90

hovedsageligt tale om Landwirtschaftskammer Hannover (landbrugskammeret i Hannover).

74 De sagsøgte institutioner har imidlertid modsat sig, at statistiske oplysninger kombineres med faktiske tal, som de har bestridt grundlaget for, idet de har fremhævet, at de foretrækker, at der anvendes faktiske tal. En sådan kombination kan føre til fejl ved opgørelsen af det tab, hver enkelt sagsøger faktisk har lidt.

75 Det bemærkes, at selv om de sagsøgte institutioner har anfægtet en kombination af statistiske værdier og faktiske tal, har de dog under retsmødet den 20. maj 1996 anerkendt, at visse af disse er korrekte, og har erkendt, at de er relevante, f.eks. den mælkepris, der blev betalt af de mejerier, hvortil leveringerne skete. De kan heller ikke bestride, at det er uundgåeligt, at der må anvendes statistiske værdier, når man skal bedømme hypotetisk virksomhed.

76 Mens såvel de hypotetiske som de alternative indtægter opgjort på grundlag af statistiske værdier kun afspejler gennemsnitssituationen for den kategori af bedrifter, sagsøgernes bedrifter falder ind under, muliggør anvendelsen af faktiske tal — i den udstrækning sådanne foreligger — imidlertid en mere præcis bedømmelse af den enkelte sagsøgers individuelle situation.

77 Der kan dog ikke ses bort fra den risiko, som de sagsøgte institutioner — og den sagkyndige under retsmødet — har henvist til. For det første kan det ikke udelukkes, at en samtidig anvendelse af statistiske oplysninger og faktiske tal reelt vil forvanske beregningen af erstatningen og føre til urigtige resultater. For så vidt muligt at yde fuld erstatning for de tab, sagsøgerne reelt har lidt, kan der ikke fuldstændigt ses bort fra de foreliggende faktiske tal, medmindre de sagsøgte institutioner eller andre parter, som anser sig for at være ugunstigt behandlet ved

denne metode til opgørelse af tabet, godtgør, på hvilken måde beregningen forvanskes ved anvendelse af de faktiske tal.

- 78 For det andet sikrer anvendelse af gennemsnitsindtægter heller ikke, at de enkelte sagsøgers økonomiske situation bedømmes korrekt, eftersom hver bedrifts særlige økonomiske forhold ikke tages i betragtning.
- 79 Det skal fremhæves, at i de foreliggende sager er den tabte fortjeneste ikke resultatet af en simpel matematisk beregning, men af en opgørelse og bedømmelse af komplekse økonomiske oplysninger. Domstolen må således vurdere økonomisk virksomhed, som i vid udstrækning er hypotetisk. I lighed med en national retsinstans råder den derfor over en betydelig skønsmargin — det være sig med hensyn til de tal og statistiske oplysninger, der skal lægges til grund, eller især med hensyn til anvendelsen af disse ved beregningen og bedømmelsen af tabet.
- 80 For så vidt angår sagsøgernes anbringende i sag C-104/89 om, at der ikke foretages nogen differentiering eller i det mindste kun en utilstrækkelig differentiering pr. land eller pr. region, bemærkes, at det er blevet uden genstand, eftersom de statistikker, som beregningerne med henblik på opgørelsen af tabet hviler på, er statistikkerne for de regioner, hvor de berørtes bedrifter er beliggende. Oplysningerne angående Nordliches Klei- und Moorbodengebiet er således anvendt på J.M. Mulder, W.H. Brinkhoff og Tj. Twijnstra, mens oplysningerne vedrørende Westliches Weidegebiet er anvendt på J.M.M. Muskens.
- 81 Selv om sagsøgerne i sag C-104/89 har gjort gældende, at inddelingen af oplysningerne efter regioner er åbenbart ufleksibel, må dette klagepunkt forkastes, da det ikke er underbygget. Hvad særligt angår J.M.M. Muskens har

han ikke påberåbt sig noget forhold, der kan godtgøre, at hans situation ville blive mere korrekt bedømt ved anvendelse af oplysninger vedrørende en anden region.

3. Bevisbyrden

- 82 For det tilfælde, at der ikke er enighed om faktiske oplysninger eller de poster, der indgår i tabet, påhviler det i begge sager sagsøgerne for det første at bevise, at tabet reelt er lidt, og for det andet at bevise tabsposterne samt tabets omfang. Det er imidlertid fastslået i mellemdommen, at der foreligger et tab, hvorfor sagsøgerne i denne sag alene er forpligtet til at bevise tabsposterne og omfanget af tabet.
- 83 For så vidt som de sagsøgte institutioner har anfægtet de af sagsøgerne fremlagte oplysninger og tal bemærkes, at det ikke er tilstrækkeligt, at eksistensen af disse oplysninger eller rigtigheden af disse tal bestrides. Det påhviler dem navnlig at underbygge deres kritikpunkter nærmere.
- 84 Det skal ligeledes præciseres, at som følge af den hovedsageligt hypotetiske karakter af opgørelsen af den tabte fortjeneste, spiller den sagkyndige rapport en afgørende rolle, når ingen af parterne selv er i stand til at fremlægge bevis for rigtigheden af de påberåbte oplysninger og tal, og når disse er omtvistet.

IV — Realiteten i sag C-104/89

A — De for erstatningen relevante perioder

- 85 I overensstemmelse med mellemdommens præmis 26 er den periode, der skal tages i betragtning ved opgørelsen af det tab, der skal erstattes, perioden mellem den 1. april 1984 og den 29. marts 1989, i hvilket tidsrum sagsøgerne under normale omstændigheder ville have haft indtægter fra mælkeleverancer, hvis de havde fået tildelt de referencemængder, de havde ret til.
- 86 Den individuelle erstatningsperiode for hver sagsøger begynder pr. den dato, hvor hans ikke-markedsføringsforpligtelse udløb. Det er ubestridt, at denne dato er den 1. oktober 1984 for J.M. Mulder, den 5. maj 1984 for W.H. Brinkhoff, den 22. november 1984 for J.M.M. Muskens og den 10. april 1985 for Tj. Twijnstra.
- 87 Den periode, for hvilken der skal betales erstatning, udløb i henhold til mellemdommens præmis 26 senest den 29. marts 1989, hvor forordning nr. 764/89 trådte i kraft. Kommissionen har imidlertid gjort gældende, at alle sagsøgerne, herunder navnlig W.H. Brinkhoff og J.M.M. Muskens, genoptog deres produktion før den 31. december 1988, og at de synes at anse denne dato for at være afslutningen på den periode, der skal tages i betragtning. Hvad angår W.H. Brinkhoff har Kommissionen under retsmødet den 28. maj 1998 henvist til en oplysning fra det nederlandske landbrugsministerium om, at denne sagsøger genoptog sin produktion den 25. december 1988.
- 88 Med undtagelse af J.M.M. Muskens, om hvem der ikke foreligger oplysninger, der kan danne grundlag for at konkludere, at han genoptog mælkeproduktionen på et tidligere tidspunkt, er en sådan genoptagelse bekræftet for de øvrige tre sagsøgeres vedkommende. Det fremgår således af replikken, at J.M. Mulder

genoptog produktionen den 10. juli 1988 og Tj. Twijnstra den 1. maj 1988. For så vidt angår W.H. Brinkhoff oplyste denne selv i retsmødet den 28. maj 1998 datoen den 31. december 1988.

- 89 For så vidt angår J.M. Mulder, W.H. Brinkhoff og Tj. Twijnstra udløber den periode, der er relevant for erstatningen, den dag, hvor de faktisk, og før tiden, genoptog deres mælkeproduktion, selv om det i mellemdommen blev fastslået, at den nævnte periode senest udløb den 29. marts 1989.
- 90 Det er korrekt, at perioden, hvorunder enhver produktion var udelukket, faktisk udløb på dagen for forordning nr. 764/89's ikrafttrædelse, hvilket gjorde det muligt for de berørte producenter (herefter »SLOM-producenterne«) at genoptage mælkeproduktionen efter at være blevet tildelt den konkrete referencemængde, de havde ret til. Denne periode kan imidlertid været udløbet før denne dato, såfremt produktionen faktisk er blevet genoptaget, når genoptagelsen er i overensstemmelse med ordningen om tillægsafgiften og Domstolens praksis på området. Mellemdommen omhandler erstatningen til sagsøgerne for den periode, hvor de var udelukket fra den oprindelige ordning om tillægsafgift og som følge heraf fra enhver mælkeproduktion. Såfremt betingelserne var opfyldt, havde sagsøgerne i sagen kunnet genoptage produktionen dagen efter afsigelsen af dommene af 28. april 1988 i Mulder-sagen (sag 120/86, Sml. s. 2321) og i Von Deetzen-sagen (sag 170/86, Sml. s. 2355).
- 91 Det følger af ovenstående, at erstatningsperioden for J.M. Mulder løber fra den 1. oktober 1984 til den 10. juli 1998 (dvs. 182 dage for produktionsåret 1984/1985, 365 dage for hver af de tre følgende produktionsår og 100 dage for produktionsåret 1988/1989), for W.H. Brinkhoff fra den 5. maj 1984 til den 31. december 1988 (dvs. 331 dage for produktionsåret 1984/1985, 365 dage for hver af de følgende tre produktionsår og 275 dage for produktionsåret 1988/1989), for J.M.M. Muskens fra den 22. november 1984 til den 29. marts 1989 (dvs. 130 dage for produktionsåret 1984/1985 og 365 dage for hver af de følgende fire produktionsår) og for Tj. Twijnstra fra den 10. april 1985 til den 1. maj 1988 (dvs. 356 dage for produktionsåret 1985/1986, 365 for hver af de to følgende to produktionsår og 30 dage for produktionsåret 1988/1989).

B — *Sagsøgernes hypotetiske indtægter*

1. Hypotetiske indtægter fra mælkeleverancer

- 92 De indtægter, som sagsøgerne under normale omstændigheder ville have haft fra mælkeleverancer, beregnes ved at multiplicere de mælkemængder, de ville have kunnet levere i den periode, der er lagt til grund med hensyn til erstatning, med mælkeprisen. Det er således nødvendigt først at fastlægge de referencemængder, sagsøgerne ville have haft ret til i den nævnte periode (herefter »de hypotetiske referencemængder«).
- a) De hypotetiske referencemængder
- 93 De hypotetiske referencemængder skal i overensstemmelse med mellemdommens præmis 28-32 beregnes på grundlag af de mængder, der blev anvendt ved fastsættelsen af præmien for ikke-markedsføring. Det er ikke bestridt, at denne mængde udgør 463 566 kg for J.M. Mulder, 296 507 kg for W.H. Brinkhoff, 300 340 kg for J.M.M. Muskens og 591 905 kg for Tj. Twijnstra.
- 94 På disse mængder skal anvendes en forhøjelsessats på 1% og nedsættelsessatser som angivet i mellemdommens præmis 29, 30 og 31. Parterne har ikke divergerende standpunkter vedrørende de forskellige nedsættelsessatser, der finder anvendelse for hvert mælkeproduktionsår. Såfremt et mælkeproduktionsår kun kan tages i betragtning for en dels vedkommende — hvis ikke-markedsføringsperioden er udløbet i løbet af et produktionsår, eller hvis sagsøgeren har genoptaget mælkeproduktionen i løbet af et produktionsår — nedsættes referencemængden forholdsmæssigt. Hvad angår de faktiske kvoter pr. produktionsår

udgør de hypotetiske referencemængder herefter følgende i henhold til de af den sagkyndige foretagne skøn:

- 228 049 kg mælk for produktionsåret 1984/1985, 454 015 kg mælk for produktionsårene 1985/1986 og 1986/1987, 444 932 kg mælk for produktionsåret 1987/1988 og 118 859 kg mælk for produktionsåret 1988/1989 for så vidt angår J.M. Mulder

- 265 282 kg mælk for produktionsåret 1984/1985, 290 398 kg mælk for produktionsårene 1985/1986 og 1986/1987, 284 588 kg mælk for produktionsåret 1987/1988 og 209 069 kg mælk for produktionsåret 1988/1989 for så vidt angår W.H. Brinkhoff

- 105 536 kg mælk for produktionsåret 1984/1985, 294 152 kg mælk for produktionsårene 1985/1986 og 1986/1987, 288 267 kg mælk for produktionsåret 1987/1988 og 281 078 kg mælk for produktionsåret 1988/1989 for så vidt angår J.M.M. Muskens

- 565 416 kg mælk for produktionsåret 1985/1986, 579 710 kg mælk for produktionsåret 1986/1987, 568 112 kg mælk for produktionsåret 1987/1988 og 45 530 kg mælk for produktionsåret 1988/1989 for så vidt angår Tj. Twijnstra.

b) Mælkeprisen

- 95 Som generaladvokaten anfører i punkt 56 i forslaget til afgørelse, har mælkeprisen været genstand for debat hvad angår de hypotetiske referencemængder, der således er lagt til grund.
- 96 Under retsmødet den 20. maj 1996 blev parterne enige om at lægge de priser til grund, der faktisk blev betalt i erstatningsperioden af de mejerier, hvortil sagsøgerne foretog deres leverancer før og for de fleste af sagsøgernes vedkommende også efter deres forpligtelse vedrørende ikke-markedsføring. Under disse omstændigheder har den sagkyndige på side 18 i sin rapport udarbejdet en tabel over priserne pr. mejeri i NLG pr. 100 kg mælk, inkl. nederlandsk merværdiafgift. Det er de priser, som generaladvokaten har gengivet i tabel A i punkt 57 i forslaget til afgørelse.
- 97 Ved at multiplicere de således fastlagte priser med de hypotetiske referencemængder, som hver sagsøger ville have leveret under normale omstændigheder, fremkommer — efter at der er korrigeret for visse regnefejl og under hensyntagen både til de erstatningsperioder, som er fastlagt for hver sagsøger, og til de mejerier, hvortil der ville være blevet leveret — følgende samlede indtægter:

— J.M. Mulder 1 353 918 NLG

— W.H. Brinkhoff 1 075 069 NLG

— J.M.M. Muskens 1 002 178 NLG

— Tj. Twijnstra 1 399 748 NLG.

- 98 Som Rådet og Kommissionen har gjort gældende i deres bemærkninger til den sagkyndiges rapport, er det priserne for mejeriet Twee Provinciën, der skal lægges til grund for så vidt angår Tj. Twijnstra, og ikke priserne for mejeriet De Goede Verwachting. Sagsøgeren har selv anført, at han leverede til det samme mejeri som J.M. Mulder. Selv om mejeriet De Goede Verwachting overtog førstnævnte, fortsatte dette med at anvende sine egne priser, som det ses i J.M. Mulder's tilfælde. Endvidere har hverken den sagkyndige eller den pågældende sagsøger fremlagt nogen oplysninger, der kunne berettige, at han hypotetisk skulle knyttes til et andet mejeri end det, han leverede til.
- 99 Sagsøgernes kritikpunkt om, at den sagkyndige burde have anvendt priser, der knyttede sig til et mælkeproduktionsår og ikke til et kalenderår, kan derimod ikke tages til følge. De priser, der er meddelt af de pågældende mejerier, er gennemsnitspriser, som ikke er egnet til at blive omregnet til priser pr. mælkeproduktionsår. Ved en mælkeproduktion, der er påbegyndt i 1984, vil det forhold, at man anvender en højere pris fra den 1. januar 1985 komme producenten til gode fra produktionsåret 1984/1985, mens forhøjelsen i det tilfælde, at prisen ikke blev beregnet pr. kalenderår, men pr. produktionsår, ikke ville få nogen virkning på produktionsåret 1984/1985.

2. De hypotetiske indtægter i forbindelse med salg af udsætterkøer og kalve

- 100 Det andet forhold, der skal tages i betragtning ved opgørelsen af sagsøgernes hypotetiske indtægter, er indtægter fra salg dels af udsætterkøer, dvs. køer til slagting, dels af kalve.
- 101 Sagsøgerne, som har tiltrådt princippet om, at disse indtægter skal tages i betragtning, når i deres tabel benævnt »Begroting inkomstenschade«, som er vedlagt deres processkrift af 18. juni 1993, frem til lavere indtægter end dem,

Kommissionen har anført i sine beregningstabeller benævnt »Schadeberegning«, som er vedlagt dens processkrift af 28. oktober 1993.

- 102 Hvad således blot angår J.M. Mulder's situation som eksempel har sagsøgerne under posten »omzet en aanwas« anført en indtægt på 13,24 NLG/100 kg mælk for 1984, 13,99 NLG/100 kg mælk for 1985, 11,84 NLG/100 kg mælk for 1986 og 13,51 NLG/100 kg mælk for 1987, mens Kommissionens tilsvarende beløb, anført under posten »recettes = vente du veau et de la vache«, udgør 18,11 NLG/100 kg mælk for produktionsåret 1984/1985, 18,63 NLG/100 kg mælk for produktionsåret 1985/1986, 19,46 NLG/100 kg mælk for produktionsåret 1986/1987, 20,27 NLG/100 kg mælk for produktionsåret 1987/1988 og 21,12 NLG/100 kg mælk for det sidste produktionsår. Denne forskel kan bl.a. forklares med, at sagsøgerne har anvendt statistiske oplysninger fra et privat institut.
- 103 Under retsmødet den 20. maj 1996 nåede parterne til enighed om priserne på udsætterkøer og kalve, idet disse for så vidt angår udsætterkøer er fastsat til 1 600 NLG for 1984/1985, 1 650 NLG for 1985/1986, 1 700 NLG for 1986/1987, 1 750 NLG for 1987/1988, 1 800 NLG for 1988/1989, og for så vidt angår kalve fastsat til 385 NLG for 1984/1985, 395 NLG for 1985/1986, 418 NLG for 1986/1987, 440 NLG for 1987/1988 og 465 NLG for 1988/1989.
- 104 Indtægterne hidrørende fra salg af udsætterkøer og kalve afhænger endvidere af antallet af dyr, som hver sagsøger ville have kunnet sælge pr. produktionsår. I den henseende er parterne blevet enige om, at 25% af malkekøerne i en besætning hvert år er beregnet til slagtning, og at 90% af køerne føder kalve, som kan sælges.
- 105 Denne enighed mellem parterne om de ovennævnte priser og procentsatsen af udsætterkøer og kalve, som inden for hver besætning kunne være solgt, er imidlertid ikke tilstrækkelig til, at Domstolen er i stand til at fastlægge det præcise antal dyr, der ville være solgt. Selv inden for den samme størrelse

besætning er nærmere bestemt antallet af malkekøer, der er nødvendigt for hver sagsøger for at producere de relevante hypotetiske referencemængder pr. produktionsår, stadig omstridt.

- 106 Kommissionen fastholder således, at det som følge af, at sagsøgernes bedrifter angives at have en rentabilitet, som ligger under det nederlandske gennemsnit, er nødvendigt at kende det samlede antal malkekøer, hver sagsøger havde den dag, da deres forpligtelse til ikke-markedsføring begyndte. Sagsøgerne har derimod henvist til udviklingen af mælkeproduktiviteten pr. ko og finder derfor, at deres behov for en vis besætning køer ville have været betydeligt mindre.
- 107 På grundlag af de priser, der er anført af parterne, finder den sagkyndige derimod, at det for at fastsætte antallet af udsætterkøer og kalve, der ville være til rådighed til salg, er nødvendigt at tage hensyn til den nødvendige tilpasning af antallet af malkekøer til referencemængderne, som varierer for hvert produktionsår, den gennemsnitlige mælkeproduktivitet for en ko, behovet for at erstatte de solgte udsætterkøer, tab som følge af død samt tilpasning af besætningen med henblik på, at den kan reproducere sig selv.
- 108 For at fastlægge antallet af udsætterkøer og kalve, der ville kunne sælges inden for hver sagsøgers besætning, har den sagkyndige således først fastlagt udviklingen af den gennemsnitlige mælkeproduktivitet pr. ko på grundlag af statistiske oplysninger fra de to pågældende regioner.
- 109 Angivet i kg mælk pr. ko og pr. produktionsår udgør gennemsnitsmængderne, som disse fremgår af den første tabel i punkt 70 i generaladvokatens forslag til afgørelse, i forhold til de gennemsnitsmængder, der faktisk blev produceret, kun den del af mængderne, der kunne være leveret til mejerierne. Denne del af den leverede mælk udgør mellem 95,51% og 97,54% af den producerede mælk, idet resten af produktionen ville være beregnet til føde til kalve, til eget forbrug og andre formål.

- 110 Efter på grundlag af de gennemsnitlige mængder af leveret mælk pr. ko og pr. produktionsår at have fastlagt antallet af malkekøer, som hver sagsøger ville have haft brug for — et tal som fremgår af den anden tabel i punkt 70 i generaladvokatens forslag til afgørelse — og efter at have rekonstrueret størrelsen af hver besætning under iagttagelse af behovet for, at besætningen skulle kunne reproducere sig selv, har den sagkyndige fastsat det præcise antal udsætterkøer og kalve, der ville kunne sælges.
- 111 På grundlag af det antal udsætterkøer og kalve, der således er fastlagt, og de priser, parterne er enige om, er den sagkyndige nået frem til indtægter på i alt 255 980 NLG for J.M. Mulder, 174 324 NLG for W.H. Brinkhoff, 157 090 NLG for J.M.M. Muskens og 228 641 NLG for Tj. Twijnstra.
- 112 Både sagsøgerne og de sagsøgte institutioner har anfægtet disse resultater, bl.a. under henvisning til, at den sagkyndige har afrundet det nødvendige antal køer for den produktion, der var tildelt, opad i stedet for at basere sine beregninger på enheder på »en tiendedel dyr«, svarende til det nøjagtige antal, der var nødvendigt for produktionen. Den omstændighed, at tallene er afrundet, kan ifølge Kommissionen medføre, at der tages 5 000 eller 6 000 liter mælk for meget i betragtning, hvilket ifølge sagsøgerne ville medføre en forringelse på flere tusinder gylden.
- 113 Dette argument vedrørende forskellen mellem de faktiske forhold for hver af bedrifterne og de statistiske oplysninger kan ikke tages til følge. Uden reelt at bestride grundlaget for fremgangsmåden, der bestod i at afrunde antallet af køer opad — hvilket medfører, at der regnes med én ko for meget pr. sagsøger pr. produktionsår — er parterne i det væsentlige uenige om de ulemper, som en overvurdering af mælkeproduktionen medfører. Uden at gå i detaljer er det

tilstrækkeligt at henvise til denné doms præmis 137, 138 og 139, hvor det præciseres, at den sagkyndige har taget hensyn til denne overvurdering i forbindelse med de variable omkostninger, således at de mængder, der anses for at henhøre til overproduktionen, hverken udgør en fordel eller en ulempe for nogen af parterne.

- 114 Kommissionen har endvidere gentaget sin kritik vedrørende sagsøgernes bedrifter ringe rentabilitet og har bebrejdet den sagkyndige, at han har undladt at fastlægge det individuelle rentabilitetsniveau for hver af bedrifterne og at udtale sig om de strukturelle problemer, disse havde. Den har navnlig gjort gældende, at med undtagelse af Tj. Twijnstra befinder rentabiliteten for de andre bedrifter sig under gennemsnitsrentabiliteten for en sammenlignelig bedrift.
- 115 Kommissionens argumenter kan ikke tages til følge. Hvad angår vurderingen af udviklingen i en hypotetisk mælkeproduktion kan udviklingen i mælkeproduktiviteten på grund af den fuldstændige mangel på konkrete oplysninger om hver sagsøgers situation kun rekonstrueres ved hjælp af statistiske oplysninger, der afspejler den gennemsnitlige forbedring, som kendetegner den samme kategori bedrift som sagsøgernes bedrifter i de to regioner, hvor disse ligger. Kommissionen har heller ikke påberåbt sig præcise og underbyggede oplysninger, der gør det muligt at konkludere, at der forelå en lavere rentabilitet.
- 116 Det følger af ovenstående, at eftersom parterne ikke har bestridt de generelle oplysninger vedrørende sammensætningen af besætningen og ikke med nogen nærmere begrundelse har anfægtet den måde, hvorpå antallet af udsætterkøer og kalve er blevet fastsat for hver bedrift, må Domstolen lægge den sagkyndiges vurderinger til grund.

C — *Variable omkostninger, der skal fratrækkes*

1. Variable omkostninger med undtagelse af omkostninger til ekstern arbejdskraft

a) De af parterne og den sagkyndige fremlagte beregninger

- 117 Selv om parterne er nået til enighed om, at de variable omkostninger principielt skal fratrækkes (jf. denne doms præmis 69), er de derimod uenige på flere punkter, bl.a. om rigtigheden af beregningen — det være sig på grundlag af de tildelte referencemængder eller på grundlag af hver bedrifts størrelse — af visse forhold, der kan udgøre en integreret del af omkostningerne, som f.eks. omkostningerne til ekstern arbejdskraft, og om beregningen af visse poster i de variable omkostninger, som f.eks. foderomkostninger.
- 118 De forskellige resultater, parterne er nået frem til, og som er anført af generaladvokaten i punkt 63 i forslaget til afgørelse, kan først og fremmest forklares ud fra uenigheden om antallet af malkekøer, der er nødvendige for at fremstille de hypotetisk tildelte referencemængder, mens der derimod synes at være enighed om princippet om, at foderomkostninger, der anses for at være den vigtigste del af de variable omkostninger, skal fastlægges på grundlag af det antal køer, der er nødvendige for at producere de hypotetiske referencemængder. Som det er anført i denne doms præmis 106, har Rådet og Kommissionen foretrukket at anvende størrelsen af den besætning, hver sagsøger havde ved starten af ikke-markedsføringsperioden, mens sagsøgerne har baseret sig på et lavere antal køer som følge af udviklingen i produktiviteten pr. dyr.
- 119 Sagsøgerne har endvidere kritiseret Kommissionens beregningsmetode, for så vidt som den som reference har anvendt de variable omkostninger pr. hektar. Ved at

skabe en forbindelse mellem de variable omkostninger og arealet af de anvendte jorder antager Kommissionen ifølge sagsøgerne fejlagtigt, at de variable omkostninger pr. kg mælk vokser, i det omfang produktionen pr. hektar falder. Jo større bedriften er, des mindre har dens størrelse betydning for de samlede produktionsomkostninger.

- 120 Sagsøgerne har også anfægtet de omkostninger, der medgår til foder til fjerkræ og svin. Uden at bestride, at sådanne dyr hyppigt forekommer — også på højt specialiserede bedrifter, der er rettet mod mælkeproduktion — har de anført, at indtægter hidrørende fra hold af disse dyr overstiger de fornødne udgifter til fodring af disse.
- 121 Til forskel fra de tal, parterne har påberåbt sig, har den sagkyndige fremlagt to beregningstabeller over de variable omkostninger, der tager udgangspunkt i forskellene i produktiviteten for de to regioner, hvor sagsøgernes bedrifter er beliggende.
- 122 Det fremgår af de tabeller, som indgår i den sagkyndiges rapport, og som generaladvokaten har gengivet i punkt 64 i forslaget til afgørelse, samt henset til de oplysninger, den sagkyndige afgav under retsmødet, at de elementer, der indgår i de variable omkostninger, dels er statistiske værdier angivet i NLG pr. dyr, dels er forhold, den sagkyndige har taget i betragtning, angivet i NLG pr. hektar, og som er fremkommet ved den sagkyndiges beregninger.
- 123 Som det fremgår af de to første poster i de to tabeller, omfatter den første kategori af elementer »foder« og »andre variable omkostninger«. I den anden kategori indgår følgende poster: »Energi«, »omkostninger til dyrkning«, »afkast af dyrkning mv.«, »underleverandører«, »leje og vedligeholdelse af maskiner«, »vedligeholdelse af bygninger«, »foder til andre dyr«.

- 124 Den sagkyndige har ligeledes angivet det samlede beløb, han har fastsat som variable omkostninger, i NLG.
- 125 Henset til antallet og betydningen af de af parterne anførte kritikpunkter vedrørende beregningen af de variable omkostninger, skal disse behandles særskilt.

b) Begrebet variable omkostninger

- 126 Sagsøgerne har hovedsageligt kritiseret begrebet variable omkostninger, som dette er anvendt af den sagkyndige. I lighed med den metode, de sagsøgte institutioner valgte i forbindelse med forordning nr. 2187/93, har de karakteriseret disse omkostninger ved at henvise til de definitioner, der er indeholdt i bilag I til Kommissionens beslutning 85/377/EØF af 7. juni 1985 om opstilling af en fællesskabsklassifikation af landbrugsbedrifter (EFT L 220, s. 1). I overensstemmelse med denne beslutning har de på grundlag af LEI's rapport anført, at ingen af de af den sagkyndige nævnte rubrikker helt svarer til definitionen af variable omkostninger. Dette er bl.a. tilfældet for de poster, der vedrører omkostninger til energi, vedligeholdelse, underleverandører og i særlig grad omkostninger til »leje og vedligeholdelse af maskiner«, for hvilke man ikke har fulgt definitionerne af de nævnte omkostninger. Det er derfor sagsøgernes opfattelse, at definitionerne af variable omkostninger, der er fastsat i beslutning 85/377, må følges.
- 127 Ud over dette kritikpunkt finder sagsøgerne det berettiget fra de hypotetiske bruttoindtægter ikke kun at fradrage variable omkostninger, som f.eks. omkostninger til gødning, men også en vis række andre, ikke-variable omkostninger, som bortfalder ved ophøret af mælkeproduktionen. Blandt de sidstnævnte indgår omkostninger til »brændstof«, »leje af maskiner«, »lønninger« og omkostninger til »vand og elektricitet« og »materiel«, som det fremgår af tabel A og B, der ligeledes er gengivet i punkt 64 i generaladvokatens forslag til afgørelse.

- 128 Som svar på den kritik, sagsøgerne har fremsat vedrørende begrebet variable omkostninger, har den sagkyndige under retsmødet gjort gældende, at de divergerende definitioner af disse omkostninger ikke har nogen konsekvenser, for så vidt som sagsøgerne ligeledes har anført, at der fra de hypotetiske indtægter skal fratrækkes de samme omkostningselementer uafhængigt af den sontring, de foretager mellem »variable omkostninger« og »andre, ikke-variable omkostninger, der skal fratrækkes«.

c) Omkostninger til foder

- 129 I overensstemmelse med det, der fremgår af denne doms præmis 122 og 123, har den sagkyndige blot anført omkostningerne til foder pr. ko i NLG, som disse fremgår af statistikkerne for hver region. Til forskel fra parterne beregner han ikke et samlet beløb for foderomkostninger pr. produktionsår og pr. besætning, således at han ikke er nødt til i en sådan beregning at basere denne på det samlede antal køer, som udgør den nødvendige besætning for at producere de mængder, der er tildelt hver sagsøger. Omkostningerne til foder pr. dyr udgjorde herefter i den nordlige region 1 391 NLG i 1984/1985, 1 398 NLG i 1985/1986, 1 319 NLG i 1986/1987, 1 129 NLG i 1987/1988 og 1 142 NLG i 1988/1989 og i den vestlige region 1 622 NLG i 1984/1985, 1 589 NLG i 1985/1986, 1 517 NLG i 1986/1987, 1 286 NLG i 1987/1988 og 1 229 NLG i 1988/1989.
- 130 Da sagsøgernes klagepunkt vedrørende den manglende differentiering af oplysninger pr. region som anført i denne doms præmis 80 er blevet uden genstand, er der således intet grundlag for ikke at antage, at disse tal er retfærdige og rimelige.

d) Omkostninger vedrørende posten »leje og vedligeholdelse af maskiner«

- 131 Sagsøgerne har gjort gældende, at posten »leje og vedligeholdelse af maskiner« er upræcis. Posten omfatter udgifter vedrørende maskiner og alle anlægsaktiver som traktorer, mejetærskere, stalde, malkemaskiner og køletanke.
- 132 Sagsøgernes kritik af beregningen af de nævnte udgifter kan ikke tages til følge, selv om de beløb, de har anført, og de beløb, den sagkyndige har lagt til grund i den forbindelse, afviger væsentligt fra hinanden.
- 133 Ifølge de oplysninger, den sagkyndige afgav under retsmødet, kan forskellen i resultaterne ikke forklares af det forhold, at der er lagt forskellige elementer til grund ved fastlæggelsen af de variable omkostninger, hvorimod den fremkommer ved, at den sagkyndige i disse elementer — i modsætning til sagsøgernes kilder — har medregnet udgifterne svarende til henholdsvis afdrag og omkostninger i forbindelse med finansieringen af maskinerne. Han har begrundet denne metode med, at han i forbindelse med beregningen af alternative indtægter ikke har medtaget noget beløb svarende til frigjort kapital for maskiner og anlægsaktiver.
- 134 Det kan konstateres, at denne fremgangsmåde for opgørelsen af de udgifter, der svarer til den nævnte post, indgår som et logisk led i den metode, den sagkyndige har valgt for at opgøre den frigjorte kapital. Denne metode hviler bl.a. på hypotesen om, at den frigjorte kapital kun består af de fornødne beløb til at retablere besætningen af malkekøer efter genoptagelsen af produktionen. Det fremgår derimod af hans forklaring, at ophøret af mælkeproduktionen medfører, at sagsøgerne opnår besparelser på leje og vedligeholdelse af maskiner og anlæg. Den sagkyndige har derfor ikke medregnet disse i bedømmelsen af den frigjorte kapital, men har taget hensyn hertil under fastlæggelsen af de variable omkostninger.

- 135 Det kan ikke bestrides, at en sådan økonomisk bedømmelse er logisk og forekommer at svare til den reelle økonomiske situation på sagsøgernes bedrifter. Sagsøgerne har endvidere ikke fremført nogen nærmere begrundet kritik mod bedømmelsen.

e) Hensyntagen til overproduktion af mælk

- 136 Mens sagsøgerne har gjort gældende, at de ikke kan acceptere de omkostninger til »afkast af dyrkning mv.«, som den sagkyndige har lagt til grund, har Kommissionen gjort gældende, at tallet for »produkter til dyrkning mv.«, der ikke er anvendt i driften, skal erstattes med tallet for »produktionsomkostninger til disse afgrøder«.
- 137 Ifølge den sagkyndige indgår der i posten »afkast af dyrkning mv.« beløb, ved hjælp af hvilke han forsøger at bedømme de økonomiske virkninger af en vis overvurdering af mælkeproduktionen. Som det allerede fremgår af denne doms præmis 113, skyldes dette, at den sagkyndige har fundet det rigtigt at afrunde antallet af køer, der er nødvendigt for en produktion af den tildelte mængde mælk, i opadgående retning. Mens denne post ifølge den sagkyndiges bemærkninger omfatter solgt foder, overskud af mælk i forhold til de mængder, der er leveret, eller som er anvendt til eget forbrug, samt eventuelle støttebeløb i forbindelse med reduktionen af mælkekvoterne, skal posten »foder til andre dyr« skønsmæssigt tage højde for den fordel, som hver sagsøger har af de mængder, der er anvendt til eget forbrug samt foder, der er beregnet til andre dyr, der findes på en bedrift, der er specialiseret inden for mælkeproduktion.
- 138 De beløb, der indgår på disse to poster, fremkommer ifølge den sagkyndige ved at fratrække de variable omkostninger. Ifølge hans angivelser tages der hensyn til de økonomiske sidegevinster, der har sammenhæng med den hypotetiske mælkeproduktion.

- 139 Fradraget for disse beløb i de variable omkostninger forekommer rimeligt i lyset af den sagkyndiges bemærkninger vedrørende forskellen mellem de leverede og de producerede mælkemængder. For så vidt som sagsøgerne opnår de økonomiske fordele, som stammer fra den mælkeproduktion, der er overskydende i forhold til de hypotetiske referencemængder — der er de eneste, der kan danne grundlag for erstatning — har sådanne fordele en økonomisk værdi, der enten svarer til en yderligere hypotetisk indtægt eller til sparede udgifter.
- 140 Posten »foder til andre dyr« kan heller ikke bestrides, eftersom sagsøgerne har erkendt, at der findes andre dyr, bl.a. fjerkræ, selv i bedrifter, der er højt specialiserede inden for mælkeproduktion.
- 141 Der foreligger således ingen begrundelse for ikke at tage hensyn til en sådan nedsættelse af udgifterne i forbindelse med mælkeproduktionen.

f) Den dobbelte beregning af omkostninger til udsåning mv.

- 142 Da sagsøgerne har gjort gældende, at omkostningerne til udsæd, planter og plantebeskyttelsesmidler er medtaget to gange — første gang som »andre variable omkostninger« og anden gang som »omkostninger til dyrkning« — forklarede den sagkyndige under retsmødet, at den første post omfatter omkostninger til inseminering, sundhedspleje, sædekorn og planter, plantebeskyttelse og strøelse, mens den anden post omfatter omkostninger til gødskning.
- 143 Denne forklaring er overbevisende. Som følge heraf kan sagsøgernes argumenter vedrørende dobbelt beregning af visse poster, såsom insemineringsomkostninger, ikke tages til følge.

g) Kritikken vedrørende de arealer, der tages i betragtning eller bør tages i betragtning

- 144 For så vidt som sagsøgerne har kritiseret, at der tages hensyn til omkostningerne pr. hektar for foderplanter og omkostningerne pr. hektar for dyrkede arealer, under henvisning til, at arealet af hektarer til dyrkning af foder — som alene er relevant — ikke svarer til det samlede dyrkede areal, kan denne kritik ikke tages til følge. Sagsøgerne har ikke på en nærmere begrundet måde præciseret, hvorledes denne forskel på de dyrkede arealer skulle have betydning for de resultater, den sagkyndige er nået frem til.
- 145 Det er Kommissionens opfattelse, at den omstændighed, at det ikke angives, hvor mange hektarer den enkelte sagsøger har pr. afgrødekategori, kan have en indflydelse på opgørelsen af de variable omkostninger, uden at den dog nærmere har præciseret størrelsen af en sådan indflydelse.
- 146 Det må som følge heraf konstateres, at denne kritik ikke kan tages til følge.

h) Den individuelle rentabilitet

- 147 For så vidt som Kommissionens kritik, hvorefter den sagkyndige ikke har undersøgt den individuelle rentabilitet for hver bedrift, måtte være relevant i forbindelse med de variable omkostninger, skal der i denne henseende blot henvises til det, der er anført i denne doms præmis 114, 115 og 116.
- 148 Det fremgår af de foregående præmisser, at de forklaringer, den sagkyndige har afgivet vedrørende opgørelsen af størrelsen af de variable omkostninger, forekommer rimelige og retfærdige, bl.a. hvad angår beregningsmetoden for

disse, som afviger fra den af parterne anvendte metode. De af den sagkyndige opgjorte tal må derfor lægges til grund, navnlig fordi sagsøgerne ikke har fremført nogen afgørende kritik mod en sådan beregningsmetode og ikke har fremført noget argument eller anbringende, der kan rejse tvivl om den sagkyndiges metode.

- 149 De samlede variable omkostninger, som sagsøgerne ville have afholdt under normale omstændigheder, udgør således 756 323 NLG for J.M. Mulder, 607 116 NLG for W.H. Brinkhoff, 574 588 NLG for J.M.M. Muskens og 773 196 NLG for Tj. Twijnstra.

2. Omkostninger til ekstern arbejdskraft

- 150 Parterne er uenige om, hvorvidt og i hvilket omfang der skal tages hensyn til omkostninger som følge af beskæftigelse af lønnet arbejdskraft. Det er ubestridt, at omkostningerne til underleverandører for visse sæsonarbejder og arbejder af begrænset varighed ikke er omfattet af denne post.
- 151 Kommissionen har gjort gældende, at det er nødvendigt som omkostninger, der henhører under variable omkostninger, at medtage produktionsomkostninger, som skyldes, at et vis antal arbejdstimer ville være blevet udført af betalt arbejdskraft. Kommissionen har i denne forbindelse anvendt de beløb, som generaladvokaten har henvist til i punkt 74 i forslaget til afgørelse, pr. sagsøger og pr. produktionsår. Beløbene er baseret på en arbejdstid på 60 timer pr. ko pr. år, multipliceret med antallet af køer, der var til stede på hver bedrift ved starten af ikke-markedsføringsperioden. Fra dette samlede antal timer, som blev anvendt på besætningen, har den fratrullet 2 496 timer, som landmanden må antages at have udført selv, således at det resterende beløb svarer til arbejdstimer for lønnet arbejdskraft.

- 152 Sagsøgerne har gjort gældende, at de aldrig har anvendt lønnet arbejdskraft. De bestrider, at der principielt skal tages hensyn til en omkostning til ekstern arbejdskraft, bl.a. under henvisning til, at anvendelsen af lønnet personale i landbrugsvirksomheder i Nederlandene ikke under normale omstændigheder overstiger 4% af den samlede arbejdskraft, der anvendes på bedriften. De har i denne forbindelse gjort gældende, at Kommissionen ikke selv har lagt sådanne lønudgifter til grund — hverken i beslutning 85/377 eller i Kommissionens forslag til Rådets forordning (EØF) af 13. maj 1993 om tilbud om erstatning til visse producenter af mælk og mejeriprodukter, som midlertidigt har været forhindret i at udøve deres virksomhed (KOM(93) 161 endelig udg., EFT C 157, s. 11), som efter visse ændringer foretaget af Rådet blev vedtaget som forordning nr. 2187/93.
- 153 Under retsmødet den 20. maj 1996 accepterede sagsøgerne det tal på 60 arbejdstimer pr. ko pr. år, som Kommissionen havde foreslået blev lagt til grund.
- 154 Bl.a. til forskel fra Kommissionen er det den sagkyndiges opfattelse, at der for at fastlægge antallet af timer, som indehaveren af en hypotetisk referencemængde råder over, ikke blot skal tages hensyn til det arbejde, der udføres af landmanden selv, men ligeledes af hans familiemedlemmer. Med støtte i statistikker fra LEI har han ved beregningen taget udgangspunkt i de 2 496 timer pr. år (eller 312 dage med 8 timer pr. dag), som landmanden selv anvender på sin bedrift, hvortil der ifølge den sagkyndiges oplysninger kommer arbejdstid, som hans familiemedlemmer anvender, og som han skønner udgør 80% af landmandens arbejde. Landmanden og hans familie råder således over 4 492 arbejdstimer pr. år.
- 155 Anvendelse af ekstern arbejdskraft er ifølge den sagkyndige kun nødvendig, når bedriften kræver, at der ydes arbejdstimer ud over disse 4 492 timer, som præsteres af landmanden og hans familie. Hver bedrifts behov for arbejdstimer kan fastlægges på grundlag af besætningens størrelse.

- 156 Under disse omstændigheder har den sagkyndige — efter ved hjælp af en såkaldt standardproduktionsenhed at have vurderet den nødvendige arbejdstid pr. ko pr. år — konstateret, at det alene er Tj. Twijnstra's bedrift, der har haft et behov for ekstern arbejdskraft og alene i produktionsåret 1985/1986, hvilket behov indebærer en udgift på 1,35 NLG pr. 100 kg leveret mælk, som det fremgår af den tabel, der er gengivet i punkt 75 i generaladvokatens forslag til afgørelse.
- 157 Selv om sagsøgerne har tilkendegivet at være enige i de resultater, den sagkyndige er nået frem til ved at inkludere familiemedlemmerne i sin opgørelse, har de imidlertid gentaget deres kritik, idet de mere indgående har bestridt, at der overhovedet anvendes ekstern arbejdskraft, og at familiemedlemmer medvirker. Antallet af arbejdstimer pr. ko afhænger mere af bedriftens størrelse og funktionsmåde end af regionen, hvor bedriften ligger. Endvidere står det landmanden frit for at anvende flere arbejdstimer, end den sagkyndige har angivet.
- 158 Kommissionen har påberåbt sig den enighed, der blev opnået under retsmødet den 20. maj 1996, hvorefter J.M. Mulder og Tj. Twijnstra har anvendt 60 arbejdstimer pr. ko pr. år og W.H. Brinkhoff og J.M.M. Muskens 65 timer.
- 159 Det bemærkes, at den statistiske fremgangsmåde, som den sagkyndige har valgt, støttes på en hypotese om, at sagsøgernes familiemedlemmer i den pågældende periode medvirkede ved udførelsen af arbejdsopgaverne med forbindelse til mælkeproduktionen. Denne formodede medvirken havde gjort det muligt for sagsøgerne — med undtagelse af ét mælkeproduktionsår for Tj. Twijnstra — at undgå at ansætte lønnet arbejdskraft.
- 160 Ifølge den sagkyndiges argumentation bør denne hypotese — hvad angår de alternative indtægter — have som konsekvens, at den indtægt, familiemedlemmerne må antages at have oppebåret fra anden lønnet beskæftigelse i den periode, hvor mælkeproduktionen var afbrudt, nødvendigvis må indgå i de alternative indtægter for hver sagsøger. I modsat fald ville den økonomiske metode ifølge den sagkyndige ikke være sammenhængende.

- 161 Under retsmødet har den sagkyndige ikke modsagt sagsøgernes anbringender, hvorefter hans metode på grundlag af statistiske oplysninger vedrørende ansættelse af ekstern arbejdskraft ikke udelukker, at de havde kunnet fremstille de mængder, der er blevet godskrevet dem, uden at anvende en sådan arbejdskraft. Den sagkyndige har heller ikke afvist udsagnene om, at sagsøgerne faktisk aldrig har haft ansat lønnet arbejdskraft, og at de resultater, som den sagkyndige er nået frem til, kun angiver et gennemsnit og ikke kan give en nøjagtig beskrivelse af situationen for hver af sagsøgerne.
- 162 Sådanne udsagn er imidlertid ikke helt utvetydige. Det er sagsøgernes opfattelse, at deres behov for arbejdstimer pr. ko pr. år er større end det, den sagkyndige har angivet, selv om de samtidig har anført, at de er i stand til selv at bære en større arbejdsbyrde uden at trække på familiemedlemmer eller lønnet arbejdskraft.
- 163 I denne forbindelse kan det konstateres, at de resultater, den sagkyndige er nået frem til ved anvendelse af statistiske oplysninger, hverken giver støtte for en formodning om, at der blev anvendt ekstern arbejdskraft, eller for at afvise sagsøgernes oplysninger om, at deres familiemedlemmer ikke har medvirket. Da anvendelsen af statistiske oplysninger ikke nødvendigvis indebærer, at der skal ses bort fra de faktiske forhold, som var kendetegnende for sagsøgernes erhvervs-virksomhed, må der således tages hensyn til disse forhold.
- 164 Som generaladvokaten har anført i punkt 77 i forslaget til afgørelse har Kommissionen — som det har påhvilet dels at begrunde, at de variable omkostninger nødvendigvis skal omfatte udgifter til ekstern arbejdskraft, og at fastlægge størrelsen af disse, dels at godtgøre, at sagsøgerne faktisk har anvendt lønnet arbejdskraft — ikke anført noget argument, som godtgør, at der skal tages hensyn til omkostningerne til ekstern arbejdskraft, og har ikke påberåbt sig noget konkret indicium, som kan danne grundlag for at konkludere, at der har været anvendt lønnet arbejdskraft. Det bemærkes i øvrigt, at Kommissionen selv har afstået fra at tage hensyn til denne post i beregningen i sit forordningsforslag.

- 165 Da sagsøgernes forklaringer om, at de aldrig har anvendt lønnet arbejdskraft, hverken er afkræftet statistisk eller modgået af Kommissionens argumentation, må Domstolen holde udgifter svarende til anvendelse af lønnet arbejdskraft ude fra de variable omkostninger.
- 166 Som følge heraf skal der fra de hypotetiske indtægter alene fratrækkes de variable omkostninger, som er fastsat i denne doms præmis 149.

D — *Alternative indtægter*

1. Relevansen af de gennemsnitlige alternative indtægter og de faktiske alternative indtægter

- 167 Som generaladvokaten har anført i punkt 79 i sit forslag til afgørelse, er de alternative indtægter i princippet faktiske indtægter hidrørende fra virksomhed, der faktisk er udøvet. Der må således tages hensyn til samtlige beløb, som sagsøgerne reelt har oppebåret på denne måde, navnlig da det alene er det tab, der faktisk er lidt, som skal erstattes.
- 168 I henhold til det generelle princip, som er gengivet i mellemdømmens præmis 33, ifølge hvilket skadelidte på passende måde skal søge at begrænse skadens omfang, omfatter de alternative indtægter imidlertid den indtægt, som en sagsøger ville have kunnet opnå, hvis han på fornuftig vis havde igangsat andre aktiviteter. Dette princip fører til, at de gennemsnitlige alternative indtægter i alle tilfælde er relevante, for så vidt som de faktiske indtægter ikke overstiger disse.

- 169 Sagsøgerne har ikke bestridt, at de selv i væsentligt omfang har støttet sig til statistiske oplysninger for at opgøre deres alternative indtægter, og for så vidt som de fremlægger oplysninger og tal, der vedrører virksomhed, der faktisk er udøvet, er disse ufuldstændige og ringe underbygget.
- 170 Det fremgår af disse betragtninger, at man først må fastlægge de gennemsnitlige alternative indtægter, som sagsøgerne ville have kunnet opnå ved hjælp af de forskellige produktionsfaktorer, for derefter at sammenligne med de beløb, som de angiver at have oppebåret fra den virksomhed, de faktisk har udøvet. For at undgå den risiko for, at elementerne i sammenligningen fordrejes, som er anført både af de sagsøgte institutioner og af den sagkyndige, er det de samlede beløb for hele den relevante periode med hensyn til erstatningen, der skal sammenlignes, og ikke de respektive beløb for hvert produktionsår.

2. Indtægter fra den frigjorte kapital

- 171 Sagsøgerne har indledningsvis anfægtet princippet om, at renter anses for indtægter fra en hypotetisk kapital. Ifølge sagsøgerne ville midlerne fra salget af kvæget være blevet geninvesteret i anden virksomhed. Under alle omstændigheder kan renter ud fra et mere generelt synspunkt kun antages at foreligge, når de ligeledes anses for renter henhørende under de hypotetiske indtægter.
- 172 Parterne har endvidere hverken kunnet nå til enighed om de samlede beløb, der skal lægges til grund som værdien af den frigjorte kapital, eller om de elementer, der indgår i denne. Det fremgår bl.a. af diskussionen, at de er uenige om prisen på køer, om, hvorvidt der skal tages hensyn til visse andre bestanddele af den frigjorte kapital samt om de rentesatser, der skal anvendes på den kapital, der lægges til grund.

- 173 Rådet og Kommissionen har vurderet, at de indtægter, som hver sagsøger havde kunnet oppebære fra den kapital, der blev frigjort ved ophøret af mælkeproduktionen, udgør 6 700 NLG pr. ko. Dette beløb er ifølge nærmere oplysninger fra Kommissionen sammensat af 3 800 NLG for kapital vedrørende stalde, siloer og landbrugsmateriel, 1 100 NLG for kapital bestående af malkemaskiner og køleanlæg og 1 800 NLG udgørende prisen for en malkeko.
- 174 Kommissionen har tilføjet, at denne kapital på 6 700 NLG pr. ko, som blev frigjort ved afbrydelsen af mælkeproduktionen, burde vedblive at være til rådighed indtil genoptagelsen af denne produktion og kunne i løbet af denne periode være blevet forrentet med 5,5%. Under disse omstændigheder ville indtægterne udgøre 368,50 NLG pr. ko pr. år.
- 175 Det er derimod sagsøgernes opfattelse, at den regnskabsmæssige værdi af en malkeko gennemsnitligt udgør 3 100 NLG. En malkekos slagteværdi, som de finder er mere egnet til at opgøre de alternative indtægter, udgjorde 1 630 NLG i slutningen af 1970'erne. Ved at konvertere denne værdi til mistet produktion i kg mælk på grundlag af renter på 5,5% pr. år og en produktivitet på 5 500 kg mælk pr. ko pr. år, når de frem til et beløb på 1,63 NLG pr. 100 kg. Ifølge sagsøgerne kan indtægterne fra den frigjorte kapital i intet tilfælde overstige 3,10 NLG pr. 100 kg mælk.
- 176 Over for de elementer, som ifølge de sagsøgte institutioner indgår i den frigjorte kapital, har sagsøgerne rejst tre kritikpunkter, som generaladvokaten har anført i punkt 87, 88 og 89 i sit forslag til afgørelse. For det første anerkender de ikke, at der tages hensyn til en frigjort kapital, der svarer til produktionsmidler, såsom stalde, malkemaskiner og køleanlæg. For det andet har de gjort gældende, at markedsværdien af en ko, der blev solgt i begyndelsen af perioden for deres ikke-markedsføringsforpligtelse, var meget mindre end den værdi, Kommissionen har anerkendt, og for det tredje har de anfægtet de rentesatser, der er taget i betragtning ved beregning af indtægterne af den frigjorte kapital.

- 177 Hvad angår produktionsmidlerne har sagsøgerne gjort gældende, at de i modsætning til, hvad Kommissionen mener, har måttet vedligeholde installationerne, bl.a. med henblik på anden virksomhed, og ikke har oppebåret nogen indtægt af disse. I tilfælde af salg af materiel ville markedsværdien af dette have været minimal.
- 178 Kommissionen har heroverfor anført, at den har forudsat, at der skete genanvendelse af produktionsmidlerne til andre økonomiske formål, idet den alene har medtaget 50% af vedligeholdelsesomkostningerne.
- 179 Hvad angår værdien af en ko har sagsøgerne ifølge deres egne oplysninger anvendt den pris, der blev betalt på det tidspunkt, hvor deres ikke-markedsføringsperiode begyndte. Med hensyn til forskellen mellem tallet 3 100 NLG, som sagsøgerne har lagt til grund, og 6 700 NLG, som Kommissionen har anvendt, har Kommissionen anført, at dette beløb indeholder omkostningerne pr. ko i forbindelse med mælkeproduktionen. Hvad angår dyrenes slagteværdi har Kommissionen anført, at forskellen mellem sagsøgernes beløb, som er på 1 630 NLG pr. ko, og det beløb, som den selv lægger til grund, og som er 1 800 NLG, er relativ ubetydelig.
- 180 Den sagkyndiges vurdering — på grundlag af en frigjort kapital på 2 358 NLG pr. ko — af det nødvendige antal køer ved den påtænkte genoptagelse i 1984 eller 1985 og afkastssatserne for denne kapital med fradrag for inflationsraterne eller med tillæg af deflationsraterne, giver som resultat de indtægter, der fremgår af den tabel, der er gengivet i punkt 91 i generaladvokatens forslag til afgørelse.
- 181 Som forklaring på disse tal har den sagkyndige anført de økonomiske grunde til, at han alene har medtaget den kapital, der hidrører fra salget af køer. Ifølge hans forklaringer må landmanden ved ophøret af produktionen gennem regnskabsmæssige afskrivninger og salg af besætningen have opsparet det fornødne beløb til at retablere denne. For at opføre den nødvendige kapital har den sagkyndige derfor baseret sig på en værdi, der dels er sammensat af den kapital, som landmanden har opnået ved salget af køer, dels de samlede afskrivninger på dagen

for ophøret af produktionen, hvilken værdi svarer til omkostningerne ved at erhverve køer på samme tidspunkt.

- 182 Den sagkyndige har ikke lagt den samme pris pr. ko til grund som Kommissionen under henvisning til, at landmanden for at påbegynde mælkeproduktionen på ny må investere i en besætning sammensat af 25% køer i første malkeperiode, 25% køer i anden malkeperiode, 25% køer i tredje malkeperiode og 25% i fjerde malkeperiode. Når der tages hensyn til en sådan sammensætning af besætningen, udmunder beregningerne i en gennemsnitlig købspris på 2 358 NLG pr. ko.
- 183 Kommissionen har heroverfor anført, at en sådan sammensætning af besætningen ikke er den rette. Det er dens opfattelse, at den sagkyndige ud over antallet af malkekøer burde have taget hensyn til antallet af kvier på mere end to år og antallet af kvier på under to år. Kommissionen har anført en pris på 2 390 NLG for en malkeko og 2 265 NLG for en kvie på mere end to år.
- 184 Det bemærkes, at i den sagkyndiges beregninger indgår de to andre elementer, som Kommissionen baserer sine beregninger på — nemlig dels malkemaskiner og køleanlæg, dels stalde og siloer — enten som en del af de variable omkostninger, nemlig som udgifter svarende henholdsvis til afskrivninger og omkostninger forbundet med finansieringen af maskiner og installationer eller udgifter til leje af disse (jf. denne doms præmis 133), eller som en del af indtægterne fra frigjorte arealer ligesom stalde og siloer.
- 185 Den afkastssats, som den sagkyndige anvender på den værdi, der lægges til grund pr. ko, er den sats, der tilbydes af de lokale sparekasser med fradrag for inflationsraten.

- 186 Kommissionen kan ikke acceptere, at den rentesats, der finder anvendelse på frigjort kapital, nedsættes med inflationsraten.
- 187 Det bemærkes, at den beregningsmetode, der er anvendt af den sagkyndige, både forekommer rimelig og overbevisende, dog med undtagelse af fradraget af inflationsraten.
- 188 For det første fremgår det af de nærmere forklaringer, den sagkyndige afgav under retsmødet, at den omstændighed, at der alene tages hensyn til de køer, der indgik i besætningen ved ophøret af produktionen, ikke i sig selv kan forvanske beregningen af den kapital, der er opnået ved salget af køerne. Når denne besætning skal reableres på tidspunktet for genoptagelsen af produktionen, tages der kun hensyn til de køer, der er nødvendige for fremstillingen af den tildelte mælkekvote. Henset til udviklingen i produktiviteten er dette antal mindre end antallet af køer, der blev solgt på det tidspunkt, hvor mælkeproduktionen blev indstillet.
- 189 For det andet kan Kommissionens kritikpunkt vedrørende de forskellige kategorier køer, der skal indgå i sammensætningen af besætningen, heller ikke tiltrædes, eftersom disse kategorier ifølge forklaringer afgivet under retsmødet er blevet taget i betragtning.
- 190 Derimod må Kommissionens kritikpunkt vedrørende fradraget i rentesatsen for inflationsraten tages til følge, således som generaladvokaten har anført i punkt 94 i sit forslag til afgørelse. Henset til, at pengenes nominelle værdi er konstant, og at forbrugspriserne er steget, mindskes indtægten af kapitalen på grundlag af nedgangen i pengenes købekraft. For at modvirke denne nedgang til skade for kapitalejeren må rentesatsen, som i en vis forstand udgør indtægten af kapitalen, tage hensyn til dette. I modsat fald vil de tab, der skyldes inflation, skulle bæres af de erstatningsberettigede, dvs. sagsøgerne.

- 191 Henset til de ovenstående betragtninger og under anvendelse af de satser, der er fastlagt af den sagkyndige før fradrag af inflationsraten, nemlig 7,65% for 1984/1985, 6,46% for 1985/1986, 6,36% for 1986/1987, 5,97% for 1987/1988 og 7,4% for 1988/1989, kan de samlede indtægter, som kunne være oppebåret af den frigjorte kapital, opgøres til 49 370 NLG for J.M. Mulder, 40 596 NLG for W.H. Brinkhoff, 37 499 NLG for J.M.M. Muskens og 47 179 NLG for Tj. Twijnstra.

3. Indtægter fra frigjorte arealer

- 192 Sagsøgerne har gjort gældende, at de ikke har udlejet deres arealer i den periode, hvor mælkeproduktionen var afbrudt, og har derfor anfægtet princippet for Kommissionens metode, hvorefter denne type indtægt opgøres på grundlag af en gennemsnitlig forpagtningsafgift pr. hektar for en landbrugsejendom i de regioner, hvor de respektive bedrifter er beliggende.

- 193 Efter retsmødet den 20. maj 1996 har sagsøgerne imidlertid ikke længere bestridt den forpagtningsafgift pr. hektar, som Kommissionen har lagt til grund, nemlig 435 NLG for produktionsåret 1984/1985, 443 NLG for produktionsåret 1985/1986, 468 NLG for produktionsåret 1986/1987, 490 NLG for produktionsåret 1987/1988 og 478 NLG for produktionsåret 1988/1989, idet disse priser er beregnet på grundlag af den gennemsnitlige forpagtningsafgift pr. hektar for en landbrugsejendom i den region, hvor den pågældende bedrift er beliggende.

- 194 På trods af enigheden om forpagtningsafgifterne har den sagkyndige afstået fra at anvende disse uændret under henvisning til, at priserne ikke omfatter leje af bygninger. Ved at forhøje forpagtningsafgiften med lejeværdien af bygningerne er den sagkyndige nået frem til følgende forpagtningsafgifter pr. hektar, nemlig for så vidt angår den nordlige region 642 NLG i 1984/1985, 653 NLG i 1985/1986, 659 NLG i 1986/1987, 699 NLG i 1987/1988 og 685 NLG i 1988/1989, og for

så vidt angår den vestlige region 538 NLG i 1984/1985, 558 NLG i 1985/1986, 528 NLG i 1986/1987, 529 NLG i 1987/1988 og 577 NLG i 1988/1989.

- 195 Ifølge den sagkyndige udgør de bygninger, der blev frigjort under afbrydelsen af produktionen, ikke en kapital, der var til rådighed, men de kunne udlejes sammen med de frigjorte jorder. Som følge heraf må værdien af bygningerne indgå i de alternative indtægter hidrørende fra frigjorte arealer, idet den gennemsnitlige forpagtningsafgift for arealerne, herunder for bygningerne, lægges til grund.
- 196 For derefter at beregne de samlede indtægter fra udlejning af arealerne, inklusive bygningerne, har den sagkyndige multipliceret forpagtningsafgiften med antallet af hektarer, som hver sagsøger ville have haft behov for, såfremt han havde skullet fremstille de mængder, der hypotetisk ville være tildelt ham, hvorved dette antal ifølge den sagkyndiges forklaringer varierer fra produktionsår til produktionsår på grundlag af det antal køer, der er nødvendigt for mælkeproduktionen.
- 197 De sagsøgte institutioner er af den opfattelse, at denne værdi, der repræsenterer bygningerne, henhører under indtægterne fra kapitalen, som det er anført i denne doms præmis 173. Kommissionen har endvidere gjort gældende, at disse priser vedrørende forpagtning af jorder og bygninger er usikre. Sagsøgerne har gjort gældende, at den metode, som den sagkyndige har anvendt, ville forpligte dem til at søge en alternativ bolig, hvilket ville have medført udgifter, som burde være fratrukket indtægterne fra de frigjorte jorder.
- 198 Det er åbenbart — og det er i øvrigt ikke bestridt af parterne — at de bygninger, der blev frigjort ved afbrydelsen af mælkeproduktionen, kunne og burde finde anvendelse som led i alternativ virksomhed. Genanvendelsen af bygningerne udgør en ekstra værdi, der bør tages hensyn til ved opgørelsen af de gennemsnitlige alternative indtægter. Mens Kommissionen er af den opfattelse, at der skal tages hensyn til den ekstra værdi ved beregningen af den frigjorte kapital, har den

sagkyndige taget hensyn til denne som en del af indtægten fra arealet og har på overbevisende måde anført de økonomiske begrundelser for denne metode. Der foreligger herefter ikke noget grundlag for at underkende denne, og den må følgelig godkendes.

- 199 Hvad angår beregningen af de samlede indtægtsbeløb fra bortforpagtning af jorder og bygninger kan det konstateres, at ændringerne i arealerne pr. produktionsår på grundlag af, hvor mange køer der var behov for, ikke har foranlediget den sagkyndige til at præcisere det antal hektarer for hver sagsøger pr. produktionsår, som han selv finder nødvendigt. Det fremgår alene af tabellen vedrørende de nævnte indtægter, som er gengivet i punkt 95 i generaladvokatens forslag til afgørelse, at den sagkyndige henviser til et gennemsnitligt areal pr. sagsøger, som for J.M. Mulder udgør 42 ha, for W.H. Brinkhoff og J.M.M. Muskens hver 24 ha og for Tj. Twijnstra 54 ha.
- 200 De oplysninger, som sagsøgerne har meddelt i deres »schadereports«, der er vedlagt deres replik, synes — med undtagelse af Tj. Twijnstra — at svare bedre til virkeligheden, særligt eftersom det antal malkekøer, som sagsøgerne anser for at være nødvendigt i denne forbindelse, tilnærmelsesvis er det, der er angivet af den sagkyndige. Som generaladvokaten har anført i fodnote 22 til sit forslag til afgørelse, forekommer det derfor mere rimeligt at lægge følgende arealer til grund: For så vidt angår J.M. Mulder 46 ha i 1984, 43,5 ha i 1985, 41,5 ha i 1986, 38 ha i 1987 og 36 ha i 1988; for så vidt angår W.H. Brinkhoff 27 ha i 1984, 1985 og 1986, 25 ha i 1987 og 23 ha i 1988; for så vidt angår J.M.M. Muskens 29 ha i 1984, 28 ha i 1985, 26,5 ha i 1986, 24,5 ha i 1987 og 23,5 ha i 1988 og for så vidt angår Tj. Twijnstra 54 ha fra 1984 til 1988.
- 201 Hvad angår den indtægtskategori, der vedrører frigjorte arealer, er der under hensyntagen til de korrektioner, som er nødvendige med hensyn til de arealer, som er præciseret i foregående præmis, ingen oplysninger i sagen, der kan danne grundlag for at betvivle de resultater, den sagkyndige er nået frem til. Under disse omstændigheder må det samlede beløb for de alternative indtægter fra frigjorte

arealer fastsættes til 103 796 NLG for J.M. Mulder, 80 746 NLG for W.H. Brinkhoff, 61 692 NLG for J.M.M. Muskens og 110 764 NLG for Tj. Twijnstra.

4. Indtægter fra frigjort arbejdstid

202 Det er Kommissionens opfattelse — som sagsøgerne ikke bestrider — at indtægterne hidrørende fra arbejdstid, der blev frigjort som følge af ophøret af mælkeproduktionen, er dem, som landmanden selv kunne have tjent ved at udøve en eller flere former for anden virksomhed. Derimod omfatter Kommissionens beregning ikke landmandens familiemedlemmer.

203 Hvad angår fremgangsmåden for opgørelsen af disse indtægter har Kommissionen baseret sig på en årlig arbejdstid på 2 496 timer, ligesom den har gjort det ved beregningen af omkostningerne til ekstern arbejdskraft. Dette tal er derefter multipliceret med den gennemsnitlige timeløn for landbrugsarbejdere pr. produktionsår, nemlig 14,80 NLG for 1984/1985, 15,14 NLG for 1985/1986, 15,46 NLG for 1986/1987, 15,62 NLG for 1987/1988 og 15,88 NLG for 1988/1989. Ved at dividere det herved fremkomne beløb med den reference-mængde, der er tildelt hver sagsøger og efter at have multipliceret det herved fremkomne beløb med 100, er Kommissionen nået frem til en løn angivet i NLG pr. 100 kg mælk.

204 Under retsmødet den 20. maj 1996 accepterede sagsøgerne de tal og beregninger, Kommissionen fremlagde. De har imidlertid påberåbt sig deres faktiske situation som beskrevet i deres processkrift, der er indgivet efter mellemdommens afsigelse.

- 205 Hvad angår de hypotetiske indtægter, som landmanden selv ville have haft, har den sagkyndige lagt det samme årlige antal timer og den samme gennemsnitlige timeløn til grund, som er angivet i præmis 203, og hvorom parterne er enige.
- 206 Det er derimod den sagkyndiges opfattelse, at ud over de indtægter, som landmanden selv ville havde haft ved at anvende den frigjorte arbejdstid på anden virksomhed, må man medtage de indtægter, som familiemedlemmerne opnår ved at udøve anden virksomhed. Han har anført, at det alene er berettiget ikke at medregne timer præsteret af familiemedlemmer som variable omkostninger, såfremt disse timer medregnes ved beregningen af de alternative omkostninger.
- 207 Det må fastslås, at denne metode, hvorefter der ved beregningen af den tabte fortjeneste tages hensyn til værdien af landmandens familiemedlemmers arbejdsindsats, ikke er overbevisende. Som følge heraf bør indtægterne fra frigjort arbejdstid ikke omfatte et beløb svarende til eventuelle alternative indtægter oppebåret af familiemedlemmer.
- 208 Som generaladvokaten har anført i punkt 99 i forslaget til afgørelse, er det ikke godtgjort, at sagsøgerne har modtaget nogen væsentlig arbejdsindsats fra deres familiemedlemmer. Denne konstatering er på ingen måde blevet afkræftet af de begrundede og ubestridte oplysninger, som sagsøgerne har fremlagt om deres familiemæssige situation i bemærkningerne til den sagkyndiges rapport, selv om det på grundlag af disse oplysninger ikke kan udelukkes, at nogle af sagsøgerne i visse perioder har kunnet regne med, at medlemmer af deres familie kunne yde en vis arbejdsindsats i landbrugsvirksomheden.

- 209 Selv hvis en landmands familiemedlemmer faktisk sædvanligvis påtog sig visse opgaver og hjalp til med visse former for virksomhed, er der intet, der giver grundlag for at tro, at denne arbejdsindsats har haft form af en egentlig beskæftigelse, eller at den fortsat udøves på samme måde, når landmanden helliger sig anden virksomhed eller ændrer den måde, hvorpå han benytter sine arealer.
- 210 Når familiemedlemmerne udøver en alternativ virksomhed uden for landsbrugsbedriften, kan der ikke opstilles en formodning om, at de vil lade landmanden modtage de indtægter, de har oppebåret personligt. De kan tværtimod råde frit over afkastet af en sådan virksomhed.
- 211 Såfremt familiemedlemmerne af egen fri vilje besluttede at stille deres indtægter til rådighed for landmanden og på denne måde bidrage til familiens indtægter, ville der endvidere være tale om et helt personligt valg, som ikke kunne have nogen betydning for konstateringen af, at familiemedlemmers eventuelle indtægter ikke skal indgå i beregningen af tabt fortjeneste.
- 212 Henset til ovenstående betragtninger må den sagkyndiges tabel, som er gengivet i punkt 97 i generaladvokatens forslag til afgørelse, berigtiges, således at der alene tages hensyn til sagsøgernes arbejdstid.
- 213 Idet der med parternes samtykke alene tages hensyn til de alternative indtægter, som sagsøgerne selv har haft i forbindelse med deres frigjorte arbejdstid, kan disse indtægter opgøres til 114 591 NLG for J.M. Mulder, 158 532 NLG for W.H. Brinkhoff, 160 575 NLG for J.M.M. Muskens og 117 860 NLG for Tj. Twijnstra.

E — *Udligningsrenter*

- 214 Det fremgår af gennemgangen af de forskellige påstande, som er foretaget i denne doms præmis 41-45, at sagsøgerne har nedlagt påstand om udligningsrenter for tiden før mellemdommens afsigelse. Disse renter skal erstatte deres tab, som dels skyldes pengeforringelsen, efter at tabet er indtrådt, dels skyldes den manglende råden over det afkast, som de under normale omstændigheder kunne have haft på grundlag af mælkeproduktionen. De har i denne forbindelse gjort gældende, at disse renter bør beregnes fra det tidspunkt, hvor skaden indtrådte, på grundlag af satserne for nederlandske statslån, dvs. 7,91% for produktionsåret 1984/1985, 7,08% for produktionsåret 1985/1986, 6,36% for produktionsåret 1986/1987, 6,30% for produktionsåret 1987/1988, 6,39% for produktionsåret 1988/1989, 7,66% for produktionsåret 1989/1990, 8,94% for produktionsåret 1990/1991 og 8,63% for produktionsåret 1991/1992.
- 215 Hvad angår erstatningen for det tab, der skyldes pengeforringelsen, er det tilstrækkeligt at henvise til denne doms præmis 51 samt til præmis 40 i Grifonidommen og at konstatere, at disse krav er berettigede.
- 216 Hvad angår de tab, der skyldes den manglende råden over afkastet fra mælkeproduktionen, må der, som generaladvokaten med rette har gjort i punkt 105 i forslaget til afgørelse, tages udgangspunkt i det princip, som er fælles for medlemsstaterne, hvorefter erstatningen fuldt ud skal genoprette skadelidtes økonomiske situation, hvilket princip ligeledes er anført i Grifonidommens præmis 40. I henhold til dette princip er det alene det tab, der faktisk er lidt, der skal erstattes.

- 217 Sagsøgerne har i denne forbindelse alene gjort gældende, at de ville have placeret afkastet hidrørende fra mælkeproduktionsvirksomheden på en bankkonto. Den sagkyndige — hvis fremgangsmåde generaladvokaten har fulgt — oplyste under retsmødet, at indtægterne fra mælkevirksomhed i lighed med de alternative indtægter er indtægter, der er beregnet til forbrug, og ikke indtægter, der ville blive indsat i bank.
- 218 Henset både til den sagkyndiges forklaring og generaladvokatens forslag til afgørelse må det klart anerkendes, at de indtægter, som sagsøgerne ville have haft fra mælkeproduktionsvirksomhed, i det væsentlige ville have være beregnet til deres og deres familiers daglige behov. Sagsøgerne har ikke fremlagt nogen oplysninger, der kan danne grundlag for at afvise en sådan opfattelse.
- 219 Selv om det ikke fuldstændigt kan udelukkes, at en del af indtægterne — selv om denne måtte være beskeden — ville være til rådighed for et bankindskud eller for en anden form for opsparing, kan der ikke tages hensyn hertil, eftersom sagsøgerne, hvem bevisbyrden påhviler på dette punkt, ikke har fremlagt begrundede indicier i denne forbindelse.
- 220 Det følger af ovenstående betragtninger, at sagsøgerne er berettiget til at kræve renter svarende til inflationssatsen for perioden fra skadens indtræden indtil datoen for mellemdommens afsigelse. Generaladvokaten har i punkt 105 i forslaget til afgørelse anført, at denne sats gennemsnitligt var 1,85% i årene fra 1984 til 1992 i henhold til oplysninger fra Eurostat. Denne sats svarer til den, som kan udledes af den sagkyndiges angivelser.

- 221 Det fremkommer endvidere rimeligt og økonomisk passende, at den samlede erstatning, som sagsøgerne kan gøre krav på — for at afhjælpe det tab, der skyldes pengeforringelsen — forrentes med 1,85% p.a. fra den dato, hvor hver af sagsøgerne under normale omstændigheder ville have kunnet genoptage mælkeproduktionen, indtil datoen for mellemdommens afsigelse.

F — *De individuelle erstatninger*

- 222 Henset til ovenstående betragtninger skal der foretages en opgørelse af den tabte fortjeneste for hver af sagsøgerne, og i den forbindelse skal de gennemsnitlige alternative indtægter opgøres under hensyntagen til en analyse af de faktiske alternative indtægter, eftersom disse alene er relevante, såfremt de overstiger de gennemsnitlige indtægter.

1. Erstatningen til J.M. Mulder

- 223 For så vidt angår J.M. Mulder er det de priser, der blev anvendt af mejeriet Twee Provinciën, til hvilket han foretager sine leverancer, der må lægges til grund. Disse priser udgør pr. 100 kg mælk 77,87 NLG for 1984, 78,97 NLG for 1985, 78,77 NLG for 1986, 80,55 NLG for 1987, 85,63 NLG for 1988 og 84,35 NLG for 1989. Henset til disse oplysninger må de samlede indtægter, som J.M. Mulder ville have haft fra den hypotetiske mælkeproduktion, i overensstemmelse med den sagkyndiges beregninger opgøres til 1 353 918 NLG (jf. denne doms præmis 97).

- 224 Som det er anført i denne doms præmis 111, ville salg af udsætterkøer og kalve have indbragt et samlet beløb på 255 980 NLG, hvilket svarer til det beløb, som den sagkyndige har fastsat.
- 225 Fra de nævnte beløb skal fradrages de variable omkostninger, som i overensstemmelse med det, der er anført i denne doms præmis 149, svarer til de beløb, den sagkyndige har lagt til grund. De variable omkostninger ville i alt have udgjort 756 323 NLG.
- 226 Hvad angår de tre produktionsfaktorer, som danner grundlag for de gennemsnitlige alternative indtægter, må de indtægter, som J.M. Mulder kunne have haft fra den frigjorte kapital, opgøres til 49 370 NLG, de indtægter, som han kunne have haft fra de frigjorte arealer, opgøres til 103 796 NLG, og de indtægter, som han kunne have oppebåret fra alternativ beskæftigelse, opgøres til 144 591 NLG (jf. henholdsvis denne doms præmis 191, 201 og 213).
- 227 I henhold til princippet om, at der skal ydes fuld erstatning for det tab, der faktisk er lidt, skal de faktiske alternative indtægter lægges til grund med henblik på beregningen af den erstatning, der skal betales, såfremt disse indtægter overstiger de gennemsnitlige alternative indtægter.
- 228 Hvad angår J.M. Mulder's faktiske alternative indtægter fremgår det af hans egne indlæg, at han i 1984 solgte en besætning på 70 malkekøer og 10 kvier som følge af afslaget på tildeling af en mælkekvote. Det er ubestridt, at han måtte sælge disse dyr på ret ugunstige betingelser. Det fremgår endvidere af J.M. Mulder's angivelser, at han fra at have 68 får i 1985 havde opbygget en besætning med får, som i 1988 omfattede 463 dyr. Han holdt endvidere et varierende antal tyre til

opfedning — nemlig mellem 2 i 1985 og 49 et år senere — samt en besætning af ammekøer, kalve og kvier.

- 229 Selv om disse oplysninger bekræfter, at J.M. Mulder har haft faktiske alternative indtægter, og eftersom det påhviler ham at præcisere arten og størrelsen af disse, har han ikke fremlagt oplysninger for Domstolen, der er tilstrækkeligt præcise til, at det kan fastslås, at hans faktiske alternative indtægter ville have været højere end de gennemsnitlige alternative indtægter — hvilke herefter måtte lades ude af betragtning ifølge princippet om, at der skal ydes fuld erstatning for det lidte tab — således at de faktiske alternative indtægter måtte lægges til grund.
- 230 Som følge heraf må J.M. Mulder's individuelle opgørelse fastlægges i overensstemmelse med de beløb, der fremgår af nedenstående tabel:

	I alt (i NLG)
Salg af mælk	1 353 918
Salg af køer og kalve	255 980
I alt (hypotetiske bruttoindtægter)	1 609 898
Variable omkostninger	756 323
Hypotetiske indtægter	853 575
Gennemsnitlige alternative indtægter	
— Indtægter fra kapital	49 370
— Indtægter fra arealer	103 796
— Arbejdsindtægter	144 591
Gennemsnitlige alternative indtægter i alt	297 757
Tabt fortjeneste	555 818

- 231 Henset til samtlige ovenstående betragtninger må Rådet og Kommissionen dømmes til in solidum at betale J.M. Mulder en erstatning for tabt fortjeneste på i

alt 555 818 NLG med tillæg af renter på 1,85% p.a. fra den 1. oktober 1984 til datoen for mellemdommens afsigelse.

- 232 Dette beløb skal tillægges morarenter på 8% p.a. fra sidstnævnte dato til betaling sker.

2. Erstatningen til W.H. Brinkhoff

- 233 For så vidt angår W.H. Brinkhoff er det de gennemsnitlige priser, der blev anvendt af mejerierne Noord Nederland og Nestlé Nederland Frieland, til hvilke han foretager sine leverancer, der må lægges til grund. Disse priser udgør pr. 100 kg mælk 77,66 NLG for 1984, 79,55 NLG for 1985, 79,20 NLG for 1986, 80,20 NLG for 1987 og 86 NLG for det sidste år. Henset til disse oplysninger må de samlede indtægter, som W.H. Brinkhoff ville have haft fra mælkeproduktionen, i overensstemmelse med den sagkyndiges beregninger opgøres til 1 075 069 NLG (jf. denne doms præmis 97).
- 234 Som det er anført i denne doms præmis 111, ville salg af udsætterkøer og kalve have indbragt et samlet beløb på 174 324 NLG, hvilket svarer til det beløb, som den sagkyndige har fastsat.
- 235 Fra de nævnte beløb skal fradrages de variable omkostninger, som i overensstemmelse med det, der er anført i denne doms præmis 149, svarer til de beløb, den sagkyndige har lagt til grund. De variable omkostninger ville i alt have udgjort 607 116 NLG.

- 236 Hvad angår de tre produktionsfaktorer, som danner grundlag for de gennemsnitlige alternative indtægter, må de indtægter, som W.H. Brinkhoff kunne have haft fra den frigjorte kapital, opgøres til 40 596 NLG, de indtægter, som han kunne have haft fra de frigjorte arealer, opgøres til 80 746 NLG, og de indtægter, som han kunne have oppebåret fra alternativ beskæftigelse, opgøres til 158 532 NLG (jf. henholdsvis denne doms præmis 191, 201 og 213).
- 237 I henhold til princippet om, at der skal ydes fuld erstatning for det tab, der faktisk er lidt, skal de faktiske alternative indtægter lægges til grund med henblik på beregningen af den erstatning, der skal betales, såfremt disse indtægter overstiger de gennemsnitlige alternative indtægter.
- 238 Hvad angår W.H. Brinkhoff's faktiske alternative indtægter har han selv nævnt visse former for landbrugsvirksomhed og anden virksomhed, såsom opstaldning af ungkvæg, salg af foder, iværksættelse af en ny virksomhed som underleverandør og beskæftigelse som lastbilchauffør. Selv om han har ikke haft meget held med sine forskellige former for virksomhed, har han ikke anfægtet Kommissionens standpunkt, hvorefter hans faktiske alternative indtægter i de tre første år af erstatningsperioden var højere end de gennemsnitlige alternative indtægter.
- 239 Imidlertid giver de angivelser, som W.H. Brinkhoff og Kommissionen har fremlagt, og som ikke indeholder mere detaljerede oplysninger og delvis er baseret på statistiske oplysninger, ikke Domstolen mulighed for præcist at opgøre størrelsen af sagsøgerens faktiske alternative indtægter pr. produktionsår.

240 Som følge heraf må W.H. Brinkhoff's individuelle opgørelse fastlægges i overensstemmelse med de beløb, der fremgår af nedenstående tabel:

	I alt (i NLG)
Salg af mælk	1 075 069
Salg af køer og kalve	174 324
I alt (hypotetiske bruttoindtægter)	1 249 393
Variable omkostninger	607 116
Hypotetiske indtægter	642 277
Gennemsnitlige alternative indtægter	
— Indtægter fra kapital	40 596
— Indtægter fra arealer	80 746
— Arbejdsindtægter	158 552
Gennemsnitlige alternative indtægter i alt	279 894
Tabt fortjeneste	362 383

241 Henset til ovenstående betragtninger må Rådet og Kommissionen dømmes til in solidum at betale W.H. Brinkhoff en erstatning for tabt fortjeneste på i alt 362 383 NLG med tillæg af renter på 1,85% p.a. fra den 5. maj 1984 til datoen for mellemdommens afsigelse.

242 Dette beløb skal tillægges morarenter på 8% p.a. fra sidstnævnte dato til betaling sker.

3. Erstatningen til J.M.M. Muskens

- 243 For så vidt angår J.M.M. Muskens er det de priser, der blev anvendt af mejeriet Campina, til hvilket han foretager sine leverancer, der må lægges til grund. Disse priser udgør pr. 100 kg mælk 76,73 NLG for 1984, 77,09 NLG for 1985, 78,63 NLG for 1986, 79,57 NLG for 1987, 82,12 NLG for 1988 og 86,32 NLG for det sidste år. Henset til disse oplysninger må de samlede indtægter, som J.M.M. Muskens ville have haft fra mælkeproduktionen, i overensstemmelse med den sagkyndiges beregninger opgøres til 1 002 178 NLG (jf. denne doms præmis 97).
- 244 Som det er anført i denne doms præmis 111, ville salg af udsætterkøer og kalve have indbragt et samlet beløb på 157 090 NLG, hvilket svarer til det beløb, som den sagkyndige har fastsat.
- 245 Fra de nævnte beløb skal fradrages de variable omkostninger, som i overensstemmelse med det, der er anført i denne doms præmis 149, svarer til de beløb, den sagkyndige har lagt til grund. De variable omkostninger ville i alt have udgjort 574 588 NLG.
- 246 Hvad angår de tre produktionsfaktorer, som danner grundlag for de gennemsnitlige alternative indtægter, må de indtægter, som J.M.M. Muskens kunne have haft fra den frigjorte kapital, opgøres til 37 499 NLG, de indtægter, som han kunne have haft fra de frigjorte arealer, opgøres til 61 962 NLG, og de indtægter, som han kunne have oppebåret fra alternativ beskæftigelse, opgøres til 160 575 NLG (jf. henholdsvis denne doms præmis 191, 201 og 213).

- 247 I henhold til princippet om, at der skal ydes fuld erstatning for det tab, der faktisk er lidt, skal de faktiske alternative indtægter lægges til grund med henblik på beregningen af den erstatning, der skal betales, såfremt disse indtægter overstiger de gennemsnitlige alternative indtægter. J.M.M. Muskens har ikke anfægtet Kommissionens anbringende, hvorefter han i løbet af de tre første år af erstatningsperioden havde en månedlig indtægt på mellem 8 000 og 9 000 NLG. Han har alligevel gjort gældende, at disse beløb udgør omsætningen for hans forskellige produktioner, men ikke afkastet efter fradrag af omkostningerne forbundet dermed.
- 248 Disse oplysninger fra både Kommissionen og J.M.M. Muskens bekræfter, at sidstnævnte har udøvet faktisk alternativ virksomhed, og kan danne grundlag for at bedømme størrelsen af hans alternative indtægter — også selv om sagsøgeren har afstået fra at fremlægge præcise beviser i denne forbindelse. Det fremgår dog af disse oplysninger, at de faktiske indtægter kun lige overstiger de gennemsnitsbeløb, som er nævnt i denne doms præmis 246. Disse må derfor lægges til grund som J.M.M. Muskens' alternative indtægter.
- 249 Som følge heraf må J.M.M. Muskens' individuelle opgørelse fastlægges i overensstemmelse med de beløb, der fremgår af nedenstående tabel:

	I alt (i NLG)
Salg af mælk	1 002 178
Salg af køer og kalve	157 090
I alt (hypotetiske bruttoindtægter)	1 159 268
Variable omkostninger	574 588
Hypotetiske indtægter	584 680
Gennemsnitlige alternative indtægter	
— Indtægter fra kapital	37 499
— Indtægter fra arealer	61 692
— Arbejdsindtægter	160 575
Gennemsnitlige alternative indtægter i alt	259 766
Tabt fortjeneste	324 914

- 250 Henset til samtlige ovenstående betragtninger må Rådet og Kommissionen dømmes til in solidum at betale J.M.M. Muskens en erstatning for tabt fortjeneste på i alt 324 914 NLG med tillæg af renter på 1,85% p.a. fra den 22. november 1984 til datoen for mellemdommens afsigelse.
- 251 Dette beløb skal tillægges morarenter på 8% p.a. fra sidstnævnte dato til betaling sker.

4. Erstatningen til Tj. Twijnstra

- 252 For så vidt angår Tj. Twijnstra er det de priser, der blev anvendt af mejeriet Twee Provinciën, til hvilket han foretager sine leverancer, der må lægges til grund. Disse priser udgør pr. 100 kg mælk 78,97 NLG for 1984, 78,97 NLG for 1985, 78,77 NLG for 1986, 80,55 NLG for 1987, og 85,63 NLG for det sidste år. Henset til disse oplysninger må de samlede indtægter, som Tj. Twijnstra ville have haft fra mælkeproduktionen, i overensstemmelse med den sagkyndiges beregninger opgøres til 1 399 748 NLG (jf. denne doms præmis 97).
- 253 Som det er anført i denne doms præmis 111, ville salg af udsætterkøer og kalve have indbragt et samlet beløb på 228 641 NLG, hvilket svarer til det beløb, som den sagkyndige har fastsat.

- 254 Fra de nævnte beløb skal fradrages de variable omkostninger, som i overensstemmelse med det, der er anført i denne doms præmis 149, svarer til de beløb, den sagkyndige har lagt til grund. De variable omkostninger ville i alt have udgjort 773 196 NLG.
- 255 Hvad angår de tre produktionsfaktorer, som danner grundlag for de gennemsnitlige alternative indtægter, må de indtægter, som Tj. Twijnstra kunne have haft fra den frigjorte kapital, opgøres til 47 179 NLG, de indtægter, som han kunne have haft fra de frigjorte arealer, opgøres til 110 764 NLG, og de indtægter, som han kunne have oppebåret fra alternativ beskæftigelse, opgøres til 117 680 NLG (jf. henholdsvis denne doms præmis 191, 201 og 213).
- 256 I henhold til princippet om, at der skal ydes fuld erstatning for det tab, der faktisk er lidt, skal de faktiske alternative indtægter lægges til grund med henblik på beregningen af den erstatning, der skal betales, såfremt disse indtægter overstiger de gennemsnitlige alternative indtægter.
- 257 Hvad angår de faktiske alternative indtægter har Tj. Twijnstra erkendt, at han i årene 1985, 1986 og 1987 dyrkede grøntsager på et areal af 10 ha. Denne virksomhed indbragte ham ifølge hans egne oplysninger, som ikke er bestridt, ca. 9 000 NLG pr. måned. Han har dog gjort gældende, at der fra dette beløb skal trækkes de omkostninger, der var forbundet med denne virksomhed.
- 258 Ifølge Tj. Twijnstra skyldes begrænsningen af denne virksomhed til et areal på 10 ha, som udgør ca. en femtedel af hans arealer, tre faktorer. For det første er ikke alle jordlodder egnet til denne type virksomhed, og for det andet var den arbejdstid, han havde til rådighed, begrænset. Endelig var han nødsaget til at erhverve den fornødne viden for at gennemføre den nye produktion.
- 259 Selv om Tj. Twijnstra, som har bevisbyrden på dette punkt, ikke har fremlagt nærmere oplysninger i denne forbindelse, er Domstolen alligevel i stand til på

grundlag af oplysninger fra Tj. Twijnstra at anslå størrelsen af de hævdede alternative indtægter. Det kan imidlertid ikke på grundlag af disse oplysninger antages, at Tj. Twijnstra har haft faktiske alternative indtægter, der er højere end de gennemsnitlige alternative indtægter, når der tages hensyn til de omkostninger, som skal fradrages i det opnåede afkast.

- 260 Som følge heraf må Tj. Twijnstra's individuelle opgørelse fastlægges i overensstemmelse med de beløb, der fremgår af nedenstående tabel:

	I alt (i NLG)
Salg af mælk	1 399 748
Salg af køer og kalve	228 641
I alt (hypotetiske bruttoindtægter)	1 628 389
Variable omkostninger	773 196
Hypotetiske indtægter	855 193
Gennemsnitlige alternative indtægter	
— Indtægter fra kapital	47 179
— Indtægter fra arealer	110 764
— Arbejdsindtægter	117 680
Gennemsnitlige alternative indtægter i alt	275 623
Tabt fortjeneste	579 570

- 261 Henset til samtlige ovenstående betragtninger må Rådet og Kommissionen dømmes til in solidum at betale Tj. Twijnstra en erstatning for tabt fortjeneste på i alt 579 570 NLG med tillæg af renter på 1,85% p.a. fra den 10. april 1985 til datoen for mellemdommens afsigelse.

- 262 Dette beløb skal tillægges morarenter på 8% p.a. fra sidstnævnte dato til betaling sker.

V — Realiteten i sag C-37/90

263 Indledningsvis bemærkes, at den tabte fortjeneste fastlægges i overensstemmelse med de principper, som er fastsat i mellemdommen og præciseret i denne doms præmis 63-84. De seneste påstande opgjort i tal, som Otto Heinemann har fremsat efter mellemdommens afsigelse for så vidt angår tabt fortjeneste, er baseret på beregninger, som er foretaget under en ny sagkyndig undersøgelse udført på hans begæring af hr. Spandau (herefter »Spandau-undersøgelsen«). Det er ubestridt, at hr. Spandau selv har støttet sig til oplysningerne i statistikkerne fra landbrugskammeret i Hannover, med undtagelse af tal vedrørende variable omkostninger og priser på udsætterkøer og kalve. Kommissionen har derimod påberåbt sig tal, der fremgår af de tre tidligere sagkyndige undersøgelser, der er udført på sagsøgerens initiativ.

A — Den for erstatningen relevante periode

264 Otto Heinemann har nedlagt påstand om erstatning for perioden fra begyndelsen af det første produktionsår, dvs. den 1. april 1984, til den 28. august 1989, på hvilken dato han faktisk genoptog mælkeproduktionen. Som generaladvokaten har anført i punkt 128 i forslaget til afgørelse, har Rådet og Kommissionen hverken anerkendt begyndelses- eller sluttidspunktet for erstatningsperioden.

265 Under retsmødet den 20. maj 1996 nåede parterne til enighed om datoen den 20. november 1984 som begyndelsestidspunktet for den periode, der er relevant med hensyn til erstatningen, idet den periode, hvor sagsøgeren havde påtaget sig en forpligtelse til ikke-markedsføring, udløb denne dato.

266 Med hensyn til sluttidspunktet for den nævnte periode følger det efter de sagsøgte institutioners opfattelse af mellemdommens præmis 26, at der ikke skal betales

nogen erstatning efter den deri anførte periode. Fra den 29. marts 1989 må sagsøgeren selv bære følgerne af forsinkelsen af genoptagelsen af hans mælkeproduktion.

- 267 Otto Heinemann, som anfægter sluttidspunktet den 29. marts 1989, har derimod gjort gældende, at den forsinkede genoptagelse af hans mælkeproduktion alene skyldtes, at det var umuligt for ham at opnå en mælkekvote inden denne dato. Efter hans mening har ingen tyske mælkeproducenter været i stand til at genoptage mælkeproduktionen før denne dato.
- 268 Generaladvokaten har i punkt 129 i forslaget til afgørelse med rette anført, at erstatningen bør beregnes på grundlag af den faktiske varighed af den periode, hvor det ikke var muligt at markedsføre mælk. Det er imidlertid kun perioden mellem den 1. april 1984 og den 29. marts 1989, der i henhold til mellemdommens præmis 26 kan anses for at være relevant med hensyn til erstatningen. Det følger heraf, at erstatningsperioden ikke kan være længere end til den 29. marts 1989, efter hvilket tidspunkt en forsinkelse af genoptagelsen af mælkeproduktionen ikke i noget tilfælde kan lægges Fællesskabet til last.
- 269 Den periode, der er relevant med hensyn til erstatningen for så vidt angår Otto Heinemann, løber derfor fra den 20. november 1984 til den 29. marts 1989. Mens der for produktionsårene 1985/1986, 1986/1987 og 1987/1988 må regnes med 365 dage, kan der herefter for det første produktionsår kun tages 132 dage i betragtning og for det sidste produktionsår 363 dage.

B — Sagsøgerens hypotetiske indtægter

- 270 Otto Heinemann's hypotetiske indtægter, som er opgjort i henhold til den beregningsmetode, der er angivet nærmere i denne doms præmis 67, 68 og 69,

udgøres af de indtægter, han under normale omstændigheder ville have haft fra mælkeleverancer og salg af udsætterkøer og kalve, fratrukket de variable omkostninger.

- 271 Selv om Kommissionen har kritiseret det resultat, som Otto Heinemann's opgørelse af tabet udmunder i, har den ikke anfægtet de forskellige poster i den beregning, han har foretaget, med undtagelse af den nedsættelsessats, der finder anvendelse på den oprindelige referencemængde i henhold til mellemdommens præmis 29-32.

1. De hypotetiske indtægter fra salg af mælk og salg af udsætterkøer og kalve

- 272 I henhold til den metode, der er lagt til grund i denne doms præmis 92, skal de indtægter, som Otto Heinemann ville have haft fra mælkeleverancer under normale omstændigheder, beregnes ved at multiplicere mængden af mælk, som han ville have kunnet levere i den periode, der er relevant for erstatningen, med prisen på mælk. Til det beløb, der således fremkommer, skal lægges indtægterne fra salg af udsætterkøer og kalve.

a) De hypotetiske referencemængder

- 273 Parterne er enige om den mængde mælk, der skal lægges til grund ved opgørelsen af de hypotetiske referencemængder pr. produktionsår. Denne mængde er i overensstemmelse med mellemdommens præmis 28-32 beregnet på grundlag af de mængder, som har været anvendt til at fastlægge præmien for ikke-markedsføring. Denne mængde udgør 36 705 kg.

- 274 I henhold til mellemdommens præmis 29 skal denne grundlæggende mængde, forhøjet med 1%, justeres med en nedsættelsessats, der er repræsentativ for de nedsættelser, der blev foretaget for de leverancer, der er omfattet af artikel 2, stk. 2, i forordning nr. 857/84. Denne repræsentative nedsættelsessats er omtvistet.
- 275 Mens det ikke er bestridt, at den normale nedsættelsessats er på 4% ifølge Milch-Garantiemengen-Verordnung (den tyske bekendtgørelse om gennemførelse af Fællesskabets tillægsafgiftsordning, herefter »MGVO«), har sagsøgeren anmodet om anvendelse af en sats på 2%, der ifølge ham er gældende for små mængder som hans.
- 276 Da den almindelige nedsættelsessats er på 4%, har Kommissionen gjort gældende, at anvendelsen af denne sats er gunstig for sagsøgeren, eftersom nedsættelsessatsen var højere for produktionsårene efter produktionsåret 1984/1985.
- 277 Under henvisning til bl.a. dommen af 5. maj 1994 (sag C-21/92, Kamp, Sml. I, s. 1619) har Rådet erklæret, at det er indstillet på at acceptere en repræsentativ nedsættelsessats på 7,5%.
- 278 Henset til disse divergerende opfattelser har den sagkyndige taget udgangspunkt i de tyske regler om nedsættelsessatser, som er fastsat i MGVO's § 4, stk. 2 og 3, og bl.a. i den undtagelse, der er indført for bedrifter, hvis leverancer er under 161 000 kg mælk pr. produktionsår. Det er hans opfattelse, at den bedst egnede løsning består i at anvende differentierede satser, som disse følger af en hypotetisk anvendelse af den tyske bekendtgørelse alene. Efter hans mening udgør nedsættelsessatsen for de tre første produktionsår 2% og for de to sidste 7,5%.

- 279 Den sagkyndige har endvidere oplyst om en støtte på 300 DEM for 1 000 kg mælk, der ikke blev produceret som følge af forhøjelsen på 5,5% af den oprindelige nedsættelsessats for produktionsåret 1987/1988, og på 241 DEM på de samme betingelser for det efterfølgende produktionsår. Som generaladvokaten har anført i punkt 130 in fine i forslaget til afgørelse, har den sagkyndige i beregningen af de hypotetiske indtægter fra salg af mælk indberegnet et beløb på 600 DEM for produktionsåret 1987/1988 og 482 DEM for det sidste produktionsår.
- 280 Sagsøgeren har accepteret den sagkyndiges forslag under forudsætning af, at det anerkendes, at han har krav på en erstatning, der svarer til den nævnte støtte. Som følge af en yderligere nedsættelse, som han angiver at være blevet pålagt, har han endvidere i henhold til MGVO krævet en erstatning på 440 DEM for hvert af de to sidste produktionsår. Han har til støtte for dette krav gjort gældende, at han ville være blevet pålagt en yderligere nedsættelse på 3% fra den 1. april 1987.
- 281 Kommissionen har gentaget sin argumentation, idet den har gjort gældende, at valget af den nedsættelsessats, der skal finde anvendelse, er et retligt spørgsmål, som det påhviler Domstolen at besvare.
- 282 I den forbindelse bemærkes, at et sådant spørgsmål henhører under en medlemsstats nationale ret. Det tilkommer derfor ikke Domstolen at fortolke denne, selv når den vedrører gennemførelsen af en fællesskabsretlig lovgivning.
- 283 Det er ubestridt, at hverken den ensartede nedsættelsessats på 4%, som Kommissionen har foreslået for hele den relevante erstatningsperiode, eller satsen på 7,5%, som Rådet har accepteret at anvende, afspejler de faktiske nedsættelsessatser, som under normale omstændigheder ville have fundet anvendelse på sagsøgeren. Kommissionen har selv erkendt, at der fandtes en højere nedsættelsessats i slutningen af den pågældende periode, og Rådet har foreslået, at man anvender den sats, der er lagt til grund i tilbuddet om erstatning i henhold til forordning nr. 2187/93.

- 284 Som Domstolen i øvrigt har udtalt gentagne gange (jf. f.eks. dom af 5.4.1997, sag C-22/94, Irish Farmers Association m.fl., Sml. I, s. 1809); er det derimod klart, at de referencemængder, der blev tildelt sagsøgeren, ville være blevet underkastet en række reduktioner i forskellige perioder, enten som følge af de anvendte nedsættelser eller på grund af afbrydelse af markedsføringen af en del af disse mængder.
- 285 Under disse omstændigheder fremstår den sagkyndiges metode mere passende med hensyn til Otto Heinemann's faktiske situation. Som følge heraf skal der på den oprindelige mængde på 36 705 kg mælk anvendes en nedsættelsessats på 2% for de tre første produktionsår og på 7,5% for de to sidste produktionsår. Da den tyske lovgiver som modydelse for forhøjelsen af nedsættelsessatsen på 5,5%, der finder anvendelse på disse år, har fastsat en støtte, bør denne tages i betragtning ved beregningen af erstatningen. Derimod kan den erstatning på 400 DEM, som sagsøgeren har krævet, ikke medregnes, eftersom sagsøgeren ikke har fremlagt nogen nærmere oplysninger i forbindelse med sit krav, der gør det muligt for Domstolen at bedømme, om dette er berettiget.
- 286 Henset til den relevante varighed af hvert produktionsår med hensyn til erstatning må følgende hypotetiske referencemængder mælk lægges til grund: 13 139 kg for produktionsåret 1984/1985, 36 331 for produktionsårene 1985/1986 og 1986/1987, 34 292 kg for produktionsåret 1987/1988 og 34 104 kg for produktionsåret 1988/1989.

b) Mælkeprisen

- 287 Otto Heinemann har påberåbt sig de mælkepriser, som fremgår af Spandau-undersøgelsen. Rådet har gjort gældende, at disse priser tilnærmelsesvis er dem, der blev lagt til grund i forbindelse med tilbuddet om erstatning til visse producenter ved forordning nr. 2187/93.

- 288 Under retsmødet den 20. maj 1996 blev parterne udtrykkeligt enige om disse priser. På grundlag af denne enighed har den sagkyndige pr. produktionsår og pr. 100 kg leveret mælk lagt følgende priser til grund: 67,10 DEM for 1984/1985, 70,10 DEM for 1985/1986, 69,30 DEM for 1986/1987 og 1987/1988 samt 75,20 DEM for 1988/1989.
- 289 For at fastsætte de beløb, der svarer til afkastet pr. produktionsår på grundlag af salget af mælk, skal disse priser multipliceres med de mængder, der er anført i denne doms præmis 286, hvilket fører til beløb på 8 816 DEM i 1984/1985, 25 468 DEM i 1985/1986, 25 177 DEM i 1986/1987, 24 364 DEM i 1987/1988 og 26 128 DEM i 1988/1989.
- 290 Indtægterne i de to sidste produktionsår skal forhøjes med et beløb på henholdsvis 600 DEM og 482 DEM i mistet støtte.
- 291 Det følger af ovenstående, at på grundlag af den sagkyndiges tal og beregninger må de hypotetiske indtægter, som Otto Heinemann ville have kunnet opnå på grundlag af en mælkeproduktion, opgøres til 111 035 DEM.

c) Salg af udsætterkøer og kalve

- 292 Parterne er ligeledes nået til enighed om prisen på udsætterkøer og kalve, om antallet af udsætterkøer til slagtning hvert år, samt om det antal kalve, der fødes i besætningen hvert år. Selv om Kommissionen oprindeligt havde krævet, at de tal, der fremgår af den første sagkyndige undersøgelse, som var vedlagt Otto Heinemann's stævning, skulle anvendes, har de sagsøgte institutioner accepteret de beløb pr. kg mælk, som Otto Heinemann har anført, nemlig 0,159 DEM i 1984/1985, 0,154 DEM i 1985/1986, 0,140 DEM i 1986/1987, 0,130 DEM i 1987/1988 og 0,141 DEM i 1988/1989. Sagsøgeren har oplyst, at disse tal stammer fra statistikker fra landbrugskammeret i naboregionen Westfalen-Lippe,

eftersom tal vedrørende salg af udsætterkøer og kalve ikke er indeholdt i statistikkerne fra landbrugskammeret i Hannover.

- 293 På grundlag af disse tal er den sagkyndige nået frem til indtægter fra salg af udsætterkøer og kalve på 2 089 DEM i 1984/1985, 5 595 DEM i 1985/1986, 5 086 DEM i 1986/1987, 4 458 DEM i 1987/1988 og 4 809 DEM i 1988/1989.
- 294 Det fremgår af ovenstående betragtninger, at der ikke foreligger nogen grund til ikke at følge den sagkyndiges beregninger, som bortset fra de referencemængder, der skal anvendes, er baseret på ubestridte tal.
- 295 De hypotetiske indtægter, som sagsøgeren ville have haft fra salg af udsætterkøer og kalve, må således fastsættes til i alt 22 037 DEM.
- 296 Herefter må de samlede hypotetiske indtægter, som Otto Heinemann havde kunnet oppebære fra salg af mælk og fra salg af udsætterkøer og kalve, opgøres til 133 072 DEM.

2. De variable omkostninger

- 297 Parterne er enige om beregningsmetoden for de variable omkostninger, men der består en uenighed med hensyn til de beløb, der skal lægges til grund i den forbindelse.

- 298 Uden at fremlægge sine egne tal har Kommissionen kritiseret, at sagsøgeren har anvendt tallene fra Spandau-undersøgelsen i stedet for at basere sig på de tal, der er indeholdt i stævningen og bilagene til denne.
- 299 Det er ubestridt, at de tal, som Otto Heinemann har henvist til, er tallene i Spandau-undersøgelsen, og at denne undtagelsesvis ved beregningen af de variable omkostninger, har gjort brug af statistikkerne fra landbrugskammeret i Westfalen-Lippe.
- 300 Ved beregningen af de variable omkostninger har den sagkyndige med udgangspunkt i udviklingen af den gennemsnitlige produktivitet pr. ko fastlagt det antal køer, Otto Heinemann skulle have holdt for at producere de hypotetiske referencemængder, som er angivet i denne doms præmis 286.
- 301 Idet den sagkyndige med henblik på at fastslå udviklingen i produktiviteten i modsætning til Spandau-undersøgelsen har baseret sig på statistikker udarbejdet af landbrugskammeret i Hannover, er han nået frem til en gennemsnitlig mængde pr. ko på 4 515 kg i 1984/1985, 4 630 kg i 1985/1986, 4 705 kg i 1986/1987, 4 400 kg i 1987/1988 og 4 390 kg i 1988/1989. Den sagkyndige har i denne forbindelse præciseret, at de statistikker, der er udarbejdet af landbrugskammeret i Westfalen-Lippe, viser en højere produktivitet end den, som fremgår af statistikkerne fra landbrugskammeret i Hannover, og at de derfor ikke svarer til den faktiske situation for sagsøgerens bedrift.
- 302 Efter at have erindret om, at det for at kunne levere et bestemt kvantum mælk til mejerierne er nødvendigt at producere mere end dette, har den sagkyndige dels bemærket, at den udvikling i produktiviteten, der er angivet i foregående præmis, er udviklingen for mængderne af leveret mælk, dels præciseret, at han for at definere forholdet mellem den mængde, der leveredes, og den mængde, der produceredes på Otto Heinemann's bedrift, har taget udgangspunkt i de satser, der er gældende for Nederlandene.

- 303 Den sagkyndiges beregninger resulterer i sidste række i et behov for malkekøer på ni for det første produktionsår, otte for de tre næste produktionsår og syv for det sidste produktionsår.
- 304 Med udgangspunkt i statistikker udarbejdet af landbrugskammeret i Hannover har den sagkyndige, som generaladvokaten har anført i den tabel, der er gengivet i punkt 136 i forslaget til afgørelse, lagt følgende beløb til grund som sagsøgerens variable omkostninger: 7 157 DEM i 1984/1985, 18 120 DEM i 1985/1986, 17 736 DEM i 1986/1987, 18 136 DEM i 1987/1988 og 15 608 DEM i 1988/1989. Ifølge hans beregninger udgør de samlede variable omkostninger således 76 757 DEM.
- 305 Kommissionen har kritiseret den sagkyndige for med urette at have fundet, at de satser, der er gældende for Nederlandene, er egnede til i forbindelse med udviklingen af produktiviteten at fastlægge forholdet mellem den producerede og den leverede mængde mælk. Denne kritik kan ikke tages til følge. De begrundelser, den sagkyndige har fremført til støtte for den metode, han har anvendt, er overbevisende og tilstrækkelige.
- 306 Det følger således af ovenstående betragtninger i det hele, at de af den sagkyndige beregnede beløb, som er rimelige og retfærdige, må lægges til grund for så vidt angår de variable omkostninger.

C — De gennemsnitlige alternative indtægter

- 307 Det bemærkes indledningsvis, at samtidig med, at Otto Heinemann fastholder sit standpunkt om, at det alene er de faktiske alternative indtægter, som er oppebåret ved opfedning af tyre, der er relevante, har han fremlagt oplysninger, der gør det muligt at beregne de tre produktionsfaktorer.

1. Indtægter fra frigjort kapital

- 308 Selv om sagsøgeren fastholder, at han reelt aldrig har rådet over nogen frigjort kapital, er parterne i forbindelse med den beregningsmetode, der endeligt er lagt til grund, nået til enighed om det beløb, der er repræsentativt for den frigjorte kapital. Dette udgør ifølge sagsøgeren 6 200 DEM pr. staldplads. Beløbet er dels sammensat af halvdelen af værdien af en staldplads, der skønnes at udgøre 8 000 DEM, dels af den gennemsnitlige købspris for en kvie, der er fastsat til 2 200 DEM.
- 309 Kommissionen har gjort gældende, at prisen for de nødvendige investeringer til fornyelse af maskiner og navnlig malkemaskiner ikke er inkluderet i det nævnte beløb.
- 310 Hvad angår den rentesats, der finder anvendelse, har sagsøgeren gjort gældende, at denne udgør 3,5%, hvilken sats den tyske regering har anvendt i landbrugsstatistikkerne. Kommissionen og Rådet er af den opfattelse, at en sats på ca. 5,5% er mere rimelig. Kommissionen har bl.a. anført, at de morarenter, der skal betales fra mellemdommens afsigelse er på 8%, og at sagsøgeren selv har foreslået en sats på mellem 5 og 6,5% for så vidt angår udligningsrenterne.
- 311 Den sagkyndige anser kun det beløb, der ville have været nødvendigt for at geninvestere i malkekøer på tidspunktet for genoptagelsen af produktionen i 1984, for at være frigjort kapital. Han har i den forbindelse ved beregningen taget udgangspunkt i den pris, som parterne er enige om, nemlig 2 200 DEM pr. kvie, og har multipliceret denne med det antal køer, der er nødvendigt for mælkeproduktionen. Han har anført, at han ligesom i sag C-104/89 i forbindelse med opgørelsen af indtægter hidrørende fra frigjorte arealer dels har medregnet de beløb, der vedrører den kapital, der repræsenterer malkemaskinerne og køleanlæggene, under de variable omkostninger, dels har medregnet de beløb, der angår bygningerne, der er beregnet til at huse besætningen, i forbindelse med opgørelsen af indtægterne fra de frigjorte arealer (jf. denne doms præmis 184).

- 312 Henset til den progressive nedsættelsessats, der anvendes på referencemængden, nemlig 2% for de første tre produktionsår og 7,5% for sidste to produktionsår, har den sagkyndige fastlagt et beløb på 17 600 DEM som den samlede frigjorte kapital.
- 313 På den kapital, der således er fremkommet, har den sagkyndige anvendt den rentesats, der tilbydes af de lokale sparekasser, hvorfra han, som det er nævnt i denne doms præmis 185, har trukket den årlige variation i forbrugerprisindekset. Den sats, der finder anvendelse, er således 0,99% i 1984/1985, 1,25% i 1985/1986, 2,88% i 1986/1985, 2,18% i 1987/1988 og 0,95% i 1988/1989.
- 314 Det følger af disse betragtninger, at den sagkyndige som indtægter fra frigjort kapital har foreslået følgende beløb: 71 DEM for 1984/1985, 248 DEM for 1985/1986, 570 DEM for 1986/1987, 432 DEM for 1987/1988 og 187 DEM for 1988/1989.
- 315 Sagsøgeren har gjort gældende, at han, såfremt inflationsraten fratrækkes fra afkastet af den frigjorte kapital, ikke har haft nogen indtægter, eftersom rentesatsen har været negativ i den pågældende periode.
- 316 De sagsøgte institutioner har ligeledes kritiseret, at der foretages fradrag for inflationsraten. Kommissionen har anført, at hvis landmanden havde placeret den frigjorte kapital i banken, ville han have oppebåret renter beregnet med den almindelige sats uden fradrag for inflationsraten.
- 317 De har endvidere bestridt, at der alene skal tages hensyn til prisen på kvier. Ifølge institutionerne bør alle kategorier af malkekøer tages i betragtning for at tage hensyn til, at besætningen har omfattet køer i forskellige malkeperioder.

- 318 Hvad angår den sammensætning af besætningen, der er lagt til grund af den sagkyndige for at opgøre den frigjorte kapital, kan det konstateres, at den sagkyndige har anvendt den samme metode som den, der er beskrevet i denne doms præmis 188, idet han kun har taget hensyn til de køer, der er nødvendige for at producere de mængder, der hypotetisk ville være blevet tildelt ved starten af genoptagelsen af mælkeproduktionen.
- 319 Det bemærkes, at den sagkyndige i Otto Heinemann's tilfælde alene har baseret sig på prisen pr. kvie og i modsætning til den fremgangsmåde, han fulgte i sag C-104/89, ikke har taget højde for de forskellige kategorier køer, der nødvendigvis indgår i besætningen på tidspunktet for genoptagelsen af mælkeproduktionen.
- 320 Den metode, den sagkyndige har anvendt, må imidlertid anses for at være rimelig og retfærdig af to grunde. For det første giver den begrænsede størrelse af Otto Heinemann's besætning ikke mulighed for, at der tages hensyn til alle kendetegn for køer, der indgår i en større besætning, og forskellen i prisen pr. dyr på grundlag af de forskellige kategorier, i hvilke de indgår, er i øvrigt minimal, som det fremgår af analysen af de nederlandske priser. For det andet har Kommissionen — sin kritik til trods — selv taget udgangspunkt i en pris på 2 200 DEM ved sine beregninger.
- 321 Af de samme grunde, som er anført i denne doms præmis 191, må fradraget for inflationsraten forkastes, og som følge heraf tillades det, at den af de lokale sparekasser tilbudte rentesats anvendes.
- 322 På grundlag af satser på 3,39% for 1984/1985, 3,25% for 1985/1986, 2,78% for 1986/1987, 2,38% for 1987/1988 og 2,25% for 1988/1989 ville den kapital, der var nødvendig i 1984 for at købe ni kvier til en pris på 2 200 DEM pr. stk., have givet sagsøgeren et afkast på henholdsvis 243 DEM, 643 DEM, 550 DEM, 471 DEM og 443 DEM.

- 323 Det følger af ovenstående betragtninger, at Otto Heinemann's gennemsnitlige alternative indtægter hidrørende fra frigjort kapital i alt udgør 2 350 DEM.

2. Indtægter fra frigjorte arealer

- 324 Som det fremgår af de tabeller, generaladvokaten har gengivet i punkt 142 i forslaget til afgørelse, har parterne — på grundlag af de oplysninger, der fremgår enten af statistikkerne fra landbrugskammeret i Hannover, som Otto Heinemann har anvendt, eller af statistikkerne fra landbrugskammeret i Westfalen-Lippe, som Kommissionen har henvist til — påberåbt sig forskellige tal, både hvad angår forpagtningsafgiften og hvad angår behovet for hektarer pr. ko.
- 325 I overensstemmelse med den beregningsmetode, der er anvendt i sag C-104/89, har den sagkyndige ud over forpagtningsafgiften for de frigjorte arealer taget hensyn til prisen for leje af de bygninger, der ligger på disse arealer. Under henvisning til de samme statistiske oplysninger, som sagsøgeren har anvendt, har han henholdsvis opgjort forpagtningsafgiften og det samlede frigjorte areal til 560 DEM og 5,06 ha for 1984/1985, 520 DEM og 4,74 ha for 1985/1986, 717 DEM og 4,46 ha for 1986/1987, 644 DEM og 4,27 ha for 1987/1988 samt 610 DEM og 4,26 ha for 1988/1989.
- 326 På grundlag af disse oplysninger er han nået frem til indtægter fra bortforpagtning på 1 026 DEM for 1984/1985, 2 463 DEM for 1985/1986, 3 289 DEM for 1986/1987, 2 749 DEM for 1987/1988 og 2 585 DEM for 1988/1989, hvilket giver samlede indtægter på 12 112 DEM fra de frigjorte arealer.
- 327 Det er for det første Otto Heinemann's opfattelse, at den sagkyndige med urette har inkluderet leje af bygninger i sine beregninger, og at de beløb, der er lagt til grund som forpagtningsafgift pr. hektar, under alle omstændigheder ikke kunne overstige de beløb, som Kommissionen har henvist til. For det andet har han

gentaget sin argumentation om, at den eneste kategori af indtægter, der bør tages i betragtning, er den, der hidrører fra hans virksomhed med opfødning af ni tyre.

328 Da kun det areal, der blev benyttet til besætningen af malkekøer, blev frigjort som følge af ophøret af mælkeproduktionen, og da det alene er dette areal, der havde kunnet bortforpagtes, skal dette opgøres ved at multiplicere det nødvendige antal køer pr. produktionsår med udnyttelsesgraden pr. hektar. Denne sidste faktor angiver i storkreaturenhed antallet af køer, der kan holdes pr. hektar.

329 På trods af, at de har anvendt de samme statistiske oplysninger, består der forskelle mellem det resultat, sagsøgeren har anført, og det, den sagkyndige er nået frem til, hvilket ifølge den sagkyndiges forklaringer skyldes, at Otto Heinemann har foretaget en urigtig fortolkning af tallene vedrørende udnyttelsesgraden angivet i storkreaturenhed.

330 Den sagkyndiges forklaringer vedrørende den fejl, sagsøgeren har begået, er logiske og overbevisende. Parterne har endvidere ikke fremlagt nogen oplysninger, der kan danne grundlag for at tilbagevise den sagkyndiges analyse, hvorfor denne må lægges til grund, idet de små regnefejl, den indeholder, dog må korrigeres. Det må således antages at være begrundet og rimeligt at opgøre de hypotetiske indtægter, som sagsøgeren ville have haft fra bortforpagtning af de frigjorte arealer, til 12 112 DEM.

3. Indtægter fra frigjort arbejdstid

331 Sagsøgeren har gjort gældende, at den arbejdstid, der blev anvendt på malkekøerne, var halvanden time pr. dag, nemlig 45 minutter om morgenen og 45 minutter om aftenen. Det følger heraf, at ophøret af mælkeproduktionen har frigjort 547,5 arbejdstimer pr. år.

- 332 Ifølge Kommissionen udgør det samlede antal timer, som er nødvendigt for at holde en malkeko, 80 pr. år. Dette tal kan variere efter besætningens størrelse, idet en stor besætning i princippet kræver færre arbejdstimer pr. ko end en mindre besætning. Kommissionen har skønnet, at sagsøgeren til ni malkekøer ville have haft brug for en samlet arbejdstid på 720 timer pr. år.
- 333 Hvad angår arbejdsløn har sagsøgeren gentaget sin argumentation om, at de indtægter, der skal tages i betragtning, er dem, som landmanden eller et medlem af hans familie har oppebåret ved at udøve virksomhed inden for branchen for opfedning af tyre. Han har imidlertid gjort gældende, at arbejdet inden for denne branche giver en negativ aflønning, med undtagelse af produktionsåret 1985/1986, som gav ham et afkast på 8 567 DEM.
- 334 Kommissionen har derimod baseret sin bedømmelse på en gennemsnitlig timeløn pr. landbrugsarbejder, der udgjorde 9,79 DEM i 1984/1985, 8,15 DEM i 1985/1986, 4,50 DEM i 1987/1988 og 9,77 DEM i 1988/1989. Multipliceret med antallet af frigjorte arbejdstimer fremkommer på grundlag af disse tal en indtægt på 25 390 DEM for den frigjorte arbejdstid.
- 335 Den sagkyndige har bemærket, at ifølge statistikkerne fra landbrugskammeret i Hannover udgør den arbejdstid, der i kvægdrift årligt anvendes pr. ko, ca. 60 timer. Han har bekræftet Kommissionens oplysning om, at arbejdstiden er større for mindre besætninger såsom sagsøgerens. Ved at anvende de 547,5 timer pr. år, som sagsøgeren har angivet, når han frem til et tal på 68,44 timer pr. ko pr. år, hvilket han har oprundet til 70 timer for at tage hensyn til den begrænsede størrelse af Otto Heinemann's besætning, eller i alt 560 timer pr. år.
- 336 Ved at multiplicere den tid, som sagsøgeren således ville have skullet anvende på at holde sin besætning pr. produktionsår, med minimumstimelønnen efter fradrag

af sociale bidrag for en landbrugsarbejder, nemlig 9,67 DEM i 1984/85, 9,97 DEM i 1985/86, 10,17 DEM i 1986/87, 10,40 DEM i 1987/88 og 10,55 DEM i 1988/89, er den sagkyndige nået frem til indtægter på 2 203 DEM i 1984/1985 for 227,84 arbejdstimer, 5 583 DEM, 5 695 DEM og 5 824 DEM i 1985/1986, 1986/1987 og 1987/1988 for 560 arbejdstimer samt 5 141 DEM i 1988/1989 for 487,32 arbejdstimer. Det følger heraf, at de gennemsnitlige alternative indtægter, som sagsøgeren ville kunne have haft fra frigjort arbejdstid, ifølge den sagkyndige udgør 24 446 DEM.

- 337 Parterne er uenige om den sagkyndiges beregninger. Sagsøgeren er af den opfattelse, at de samlede indtægter er for høje, da de timelønninger, den sagkyndige har anvendt pr. produktionsår, er urealistiske. Kommissionen, der har kritiseret den omstændighed, at den sagkyndige har undladt at tage hensyn til yderligere arbejde, der er forbundet med at holde køer, såsom dyrkning og lagring af foder, har fastholdt, at et behov på 80 timer pr. ko pr. år ligger tættere på virkeligheden.
- 338 Parternes kritik tages ikke til følge. Da den sagkyndige for at opgøre antallet af frigjorte arbejdstimer som følge af ophøret af mælkeproduktionen har taget udgangspunkt både i oplysninger fra det kompetente landbrugskammer og oplysninger fra sagsøgeren selv, må de resultater, han er nået frem til, anses for at være korrekte. Hvad angår timelønnen for en landbrugsarbejder, som anføres at være for høj, har sagsøgeren ikke fremført nogen begrundede oplysninger, der kan afkræfte rigtigheden af de beløb, som er opgjort af den sagkyndige.
- 339 Det følger af ovenstående, at det må lægges til grund, at Otto Heinemann som gennemsnitlige alternative indtægter ville kunne have oppebåret et beløb for frigjort arbejdstid på 24 446 DEM.

D — *De faktiske alternative indtægter fra opfedning af tyre*

- 340 Det bemærkes, at ifølge retspraksis, hvorefter erstatningen for tabet så vidt muligt økonomisk skal genindsætte en skadelidte, der har lidt et tab som følge af fællesskabsinstitutionernes retsstridige adfærd, i den situation, han befandt sig i før skadetilføjelsen (jf. Grifoni-dommen, præmis 40), må de faktiske alternative indtægter lægges til grund ved beregningen af den skyldige erstatning, når disse overstiger de gennemsnitlige alternative indtægter.
- 341 Det er ubestridt i sagen, at Otto Heinemann har anvendt sin frigjorte arbejdstid på virksomhed med opfedning af tyre. Der er derimod uenighed mellem parterne om antallet af tyre og om afkastet af denne virksomhed.
- 342 På trods af usikkerheden vedrørende antallet af tyre til opfedning har sagsøgeren erkendt, at han har haft en besætning på i gennemsnit 14,4 dyr. Han har endvidere gjort gældende, at han holdt malkekøer i mere end ét år efter udløbet af ikke-markedsføringsperioden, mens han ventede på at få tildelt en mælkekvote. Det har derfor ikke været muligt for ham at holde mere end ni tyre. Han har i denne henseende blot henvist til størrelsen af sin stald, der er indrettet til at huse ni køer.
- 343 Kommissionen har bestridt, at en staldplads til en ko svarer til en staldplads til en tyr, og har skønnet antallet af tyre på sagsøgerens bedrift til at udgøre 35. Den har endvidere betvivlet, at sagsøgeren har bibeholdt en besætning til mælkeproduktion i et år.
- 344 Hvad angår afkastet af virksomheden med opfedning af tyre er det ikke nødvendigt detaljeret at undersøge sagsøgerens tal, eftersom han har gjort gældende, at denne type virksomhed har medført tab med undtagelse af produktionsåret 1985/1986, for hvilket han har oplyst et overskud på 8 567 DEM.

- 345 Kommissionen har fremlagt forskellige tal for de faktiske alternative indtægter. Den har for det første påberåbt sig en erklæring fra et revisionsselskab, hvilken erklæring var vedlagt stævningen, og som — ganske vist uden nogen specifikation — opgør de faktiske alternative indtægter til 15 227 DEM.
- 346 På grundlag af et tal — hvis kilde ikke er nærmere oplyst — på 35 tyre og en bruttomargen pr. tyr pr. produktionsår har Kommissionen for det andet foretaget en beregning, som den betegner som »konkret«, og som fører til faktiske alternative indtægter på 67 541 DEM, svarende til et faktisk afkast på 9 303 DEM i 1984/1985, 15 227 DEM for hver af de næste tre produktionsår og 12 557 DEM i 1988/1989.
- 347 For det tredje er den ved foretagelse af den samme beregning, men denne gang på grundlag af bruttomargen pr. tyr pr. produktionsår, som fremgår henholdsvis af stævningen og af Spandau-undersøgelsen, nået frem til beløb på 50 252 DEM og 57 286 DEM.
- 348 Såfremt det antoges — som generaladvokaten har gjort i punkt 149 i forslaget til afgørelse — at de bruttomargener, der fremgår af Spandau-undersøgelsen, nemlig 356 DEM i 1984/1985, 340 DEM i 1985/1986, 432 DEM i 1986/1987, 325 DEM i 1987/1988 og 389 DEM i 1988/1989, ikke var bestridt, og at antallet af tyre til opfedning udgjorde 21 i overensstemmelse med den sagkyndiges opgørelser, ville sagsøgeren have opnået faktiske indtægter på 33 448 DEM, hvilket beløb generaladvokaten er nået frem til i punkt 149 i forslaget til afgørelse.
- 349 På grundlag af disse forskellige beløb, der kan svare til de alternative indtægter, som sagsøgeren faktisk har oppebåret ved opfedning af tyre, kan det konstateres,

at Kommissionen ikke har fremlagt nogen oplysninger, der er tilstrækkeligt præcise til at afkræfte de tal, som Otto Heinemann selv har taget udgangspunkt i. Ingen af de beregningselementer, som Kommissionen har påberåbt sig, hviler på det præcise antal tyre, som blev holdt af Otto Heinemann, eftersom dette antal — på trods af den sagkyndiges bestræbelser på at opgøre dette — stadig er upræcist. Endvidere stammer bruttomargenerne vedrørende opfedning af tyre fra statistiske oplysninger og er derfor mere eller mindre hypotetiske.

- 350 Domstolen må herefter konstatere, at det ikke er godtgjort, at sagsøgeren fra sin virksomhed med opfedning af tyre har oppebåret faktiske alternative indtægter, der overstiger de gennemsnitlige alternative indtægter.

E — *Udligningsrenter*

- 351 For så vidt som sagsøgeren med sin påstand om udligningsrenter ønsker at opnå en forhøjelse af påstandene, opgjort i tal, som er indeholdt i stævningen, bemærkes, at en sådan påstand kun kan antages til realitetsbehandling, i det omfang den vedrører erstatning for det tab, der skyldes pengeforringelsen (jf. denne doms præmis 52, 53 og 58).

- 352 Det forekommer i denne forbindelse rimeligt og retfærdigt at tillægge det samlede erstatningsbeløb, der skal betales, renter på 1,5% fra den 20. november 1984, på

hvilket tidspunkt forpligtelsen til ikke-markedsføring udløb. Denne sats hviler på, at inflationsraten ifølge den sagkyndiges rapport gennemsnitligt var på 1,2% i den relevante periode.

F — *Erstatningen til Otto Heinemann*

- 353 På grundlag af de mælkemængder, der på lægges til grund, og de priser, der svarer til hans situation, må de samlede indtægter, som sagsøgeren ville have haft fra de hypotetiske mælkeleverancer, ud fra disse oplysninger opgøres til 111 035 DEM (jf. denne doms præmis 291).
- 354 Som det er anført i denne doms præmis 295, ville salg af udsætterkøer og kalve have indbragt et samlet beløb på 22 037 DEM, hvilket svarer til det beløb, som den sagkyndige har fastsat.
- 355 Fra de nævnte beløb skal fradrages de variable omkostninger, som i overensstemmelse med det, der er anført i denne doms præmis 304, svarer til de beløb, den sagkyndige har lagt til grund. De variable omkostninger ville i alt have udgjort 76 757 DEM.
- 356 Hvad angår de tre produktionsfaktorer, som danner grundlag for de gennemsnitlige alternative indtægter, må de indtægter, som Otto Heinemann kunne have haft fra den frigjorte kapital, opgøres til 2 350 DEM, de indtægter, som han

kunne have haft fra de frigjorte arealer, opgøres til 12 112 DEM, og de indtægter, som han kunne have oppebåret fra alternativ beskæftigelse, opgøres til 24 446 DEM (jf. henholdsvis denne doms præmis 323, 330 og 336).

- 357 I henhold til princippet om, at der skal ydes fuld erstatning for det tab, der faktisk er lidt, skal de faktiske alternative indtægter anvendes ved beregningen af den erstatning, der skal betales, såfremt disse indtægter overstiger de gennemsnitlige alternative indtægter. Sagsøgeren har imidlertid gjort gældende, at han ikke har haft positive indtægter med undtagelse af ét produktionsår. Da Kommissionens argumentation i den forbindelse ikke gør det muligt at tilbagevise de beløb, Otto Heinemann har påberåbt sig, må det konstateres, at denne ikke har oppebåret faktiske alternative indtægter, som overstiger de gennemsnitlige alternative indtægter.
- 358 Som følge heraf må Otto Heinemann's individuelle opgørelse fastlægges i overensstemmelse med de beløb, der fremgår af nedenstående tabel:

	I alt (i DEM)
Salg af mælk	111 035
Salg af køer og kalve	22 037
I alt (hypotetiske bruttoindtægter)	133 072
Variable omkostninger	76 753
Hypotetiske indtægter	56 319
Gennemsnitlige alternative indtægter	
— Indtægter fra kapital	2 350
— Indtægter fra arealer	12 112
— Arbejdsindtægter	24 446
Gennemsnitlige alternative indtægter i alt	38 908
Tabt fortjeneste	17 411

- 359 Henset til ovenstående betragtninger må Rådet og Kommissionen dømmes til in solidum at betale Otto Heinemann en erstatning for tabt fortjeneste på i alt

17 411 DEM med tillæg af renter på 1,5% p.a. fra den 20. november 1984 til datoen for mellemdommens afsigelse.

360 Dette beløb skal tillægges morarenter på 7% p.a. fra sidstnævnte dato til betaling sker.

VI — Sagsomkostningerne

361 I henhold til procesreglementets artikel 69, stk. 2, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da en påstand om sagsomkostninger kan nedlægges under retsmødet, er den omstændighed, at Otto Heinemann nedlagde sin påstand om sagsomkostninger i replikken, uden betydning for, om den kan realitetsbehandles. Det må derfor konstateres, at alle parter har nedlagt påstand om spørgsmålet om sagsomkostninger.

362 I medfør af procesreglementets artikel 69, stk. 3, kan Domstolen fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter, eller hvor der foreligger ganske særlige grunde.

363 Det bemærkes i den forbindelse, at det fremgår både af mellemdommens konklusion og af de præmisser, som udgør det fornødne grundlag for konklusionen, at sagsøgerne i det væsentlige har fået medhold. Domstolen har

anerkendt deres ret til erstatning for det tab, som hver af dem har lidt som følge af ugyldigheden af den lovgivning, der blev indført med forordning nr. 857/84 og nr. 1371/84, idet denne ikke foreskrev tildeling af en referencemængde til den gruppe SLOM-producenter, sagsøgerne tilhørte.

364 Det bemærkes ligeledes, at selv om sagsøgerne kun delvis har fået medhold i deres erstatningskrav, for så vidt som Domstolen ikke har anerkendt alle de krævede beløb som tabt fortjeneste, har sagsøgerne dog stadig opnået en højere erstatning end den, de sagsøgte institutioner var villige til at tildele dem.

365 Henset til betydningen af sagen og de påstande, sagsøgerne har fået medhold i, bør de sagsøgte institutioner bære deres egne omkostninger og in solidum bære 90% af sagsøgernes omkostninger med undtagelse af udgifterne til den sagkyndige undersøgelse.

366 Da disse udgifter i overensstemmelse med procesreglementets artikel 73, litra a), indgår blandt de udgifter, der kan kræves erstattet, påhviler de således parterne.

367 Det bestemmes derfor, at udgifterne til den sagkyndige undersøgelse hvad angår 90% bæres af Rådet og Kommissionen in solidum. For så vidt som det herefter

påhviler alle sagsøgerne i de to sager at betale 10% af disse udgifter, bæres disse under hensyntagen til deres andel af det samlede påståede erstatningsbeløb og til den grad af medhold, hver af sagsøgerne har fået, af sagsøgerne i sag C-104/89 med 22% hver og af Otto Heinemann med 12%.

- 368 Den omstændighed, at Rådet og Kommissionen subsidiært har erklæret sig villige til at betale sagsøgerne erstatning på grundlag af forordning nr. 2187/93, er uden relevans for spørgsmålet om sagsomkostninger, eftersom en sådan erklæring ikke blev ledsaget eller i det mindste efterfulgt af en betaling af de tilsvarende beløb, således at sagen begrænsedes til de resterende beløb, der skulle betales ud over en sådan betaling.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

— i sag C-104/89:

- 1) a) Rådet for Den Europæiske Union og Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber betaler in solidum J.M. Mulder en erstatning på 555 818 NLG.

- b) Dette beløb forrentes med 1,85% p.a. fra den 1. oktober 1984 til datoen for afsigelsen af mellemdommen.

- c) Fra sidstnævnte dato tillægges beløbet morarenter med 8% p.a., til betaling sker.

- 2) a) Rådet og Kommissionen betaler in solidum W.H. Brinkhoff en erstatning på 362 383 NLG.

- b) Dette beløb forrentes med 1,85% p.a. fra den 5. maj 1984 til datoen for afsigelsen af mellemdommen.

- c) Fra sidstnævnte dato tillægges beløbet morarenter med 8% p.a., til betaling sker.

- 3) a) Rådet og Kommissionen betaler in solidum J.M.M. Muskens en erstatning på 324 914 NLG.

- b) Dette beløb forrentes med 1,85% p.a. fra den 22. november 1984 til datoen for afsigelsen af mellemdommen.

c) Fra sidstnævnte dato tillægges beløbet morarenter med 8% p.a., til betaling sker.

4) a) Rådet og Kommissionen betaler in solidum Tj. Twijnstra en erstatning på 579 570 NLG.

b) Dette beløb forrentes med 1,85% p.a. fra den 10. april 1985 til dagen for afsigelsen af mellemdommen.

c) Fra sidstnævnte dato tillægges beløbet morarenter med 8% p.a., til betaling sker.

— i sag C-37/90:

5) a) Rådet og Kommissionen betaler in solidum O. Heinemann en erstatning på 17 411 DEM.

b) Dette beløb forrentes med 1,5% p.a. fra den 20. november 1984 til datoen for afsigelsen af mellemdommen.

c) Fra sidstnævnte dato tillægges beløbet morarenter med 7% p.a., til betaling sker.

— i begge sager:

6) I øvrigt frifindes Rådet og Kommissionen.

7) Rådet og Kommissionen bærer deres egne omkostninger og in solidum 90% af sagsøgernes omkostninger, bortset fra udgifterne til den efter Domstolens bestemmelse indhentede sagkyndige erklæring. Rådet og Kommissionen bærer in solidum 90% af disse udgifter. For så vidt som de resterende 10% af disse udgifter påhviler alle sagsøgerne i de to sager,

bæres de af sagsøgerne i sag C-104/89 med 22% hver og af sagsøgeren i sag C-37/90 med 12%.

Kapteyn

Hirsch

Ragnemalm

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 27. januar 2000.

R. Grass

J.C. Moitinho de Almeida

Justitssekretær

Formand for Sjette Afdeling

Indhold

I — Parternes påstande og resultaterne af den sagkyndiges undersøgelse	I- 293
A — Påstandene i sag C-104/89	I- 293
B — Påstandene i sag C-37/90	I- 296
C — Resultaterne af den sagkyndiges undersøgelse	I- 297
II — Formaliteten	I- 299
A — For sen nedlæggelse af påstandene	I- 301
1. For sen nedlæggelse af påstandene, opgjort i tal	I- 302
2. For sen nedlæggelse af påstande om betaling af udligningsrenter	I- 302
B — Afvisningspåstanden vedrørende retskraft	I- 306
III — De fælles realitetsspørgsmål i de to sager	I- 307
A — Beregningen af tabt fortjeneste ifølge mellemdommen	I- 307
B — Principperne for erstatning for det af sagsøgerne lidge tab	I- 308
1. Beregningsmetoden	I- 309
2. De statistiske værdier	I- 310
3. Bevisbyrden	I- 313
IV — Realiteten i sag C-104/89	I- 314
A — De for erstatningen relevante perioder	I- 314
B — Sagsøgernes hypotetiske indtægter	I- 316
1. Hypotetiske indtægter fra mælkeleverancer	I- 316
a) De hypotetiske referencemængder	I- 316
b) Mælkeprisen	I- 318
2. De hypotetiske indtægter i forbindelse med salg af udsætterkøer og kalve	I- 319
C — Variable omkostninger, der skal fratrækkes	I- 324
1. Variable omkostninger med undtagelse af omkostninger til ekstern arbejdskraft	I- 324
a) De af parterne og den sagkyndige fremlagte beregninger	I- 324
b) Begrebet variable omkostninger	I- 326
c) Omkostninger til foder	I- 327
d) Omkostninger vedrørende posten »leje og vedligeholdelse af maskiner«	I- 328
e) Hensyntagen til overproduktion af mælk	I- 329
f) Den dobbelte beregning af omkostninger til udsåning mv.	I- 330

g) Kritikken vedrørende de arealer, der tages i betragtning eller bør tages i betragtning	I- 331
h) Den individuelle rentabilitet	I- 331
2. Omkostninger til ekstern arbejdskraft	I- 332
D — Alternative indtægter	I- 336
1. Relevansen af de gennemsnitlige alternative indtægter og de faktiske alternative indtægter	I- 336
2. Indtægter fra den frigjorte kapital	I- 337
3. Indtægter fra frigjorte arealer	I- 342
4. Indtægter fra frigjort arbejdstid	I- 345
E — Udligningsrenter	I- 348
F — De individuelle erstatninger	I- 350
1. Erstatningen til J.M. Mulder	I- 350
2. Erstatningen til W.H. Brinkhoff	I- 353
3. Erstatningen til J.M.M. Muskens	I- 356
4. Erstatningen til Tj. Twijnstra	I- 358
V — Realiteten i sag C-37/90	I- 361
A — Den for erstatningen relevante periode	I- 361
B — Sagsøgerens hypotetiske indtægter	I- 362
1. De hypotetiske indtægter fra salg af mælk og salg af udsætterkøer og kalve	I- 363
a) De hypotetiske referencemængder	I- 363
b) Mælkeprisen	I- 366
c) Salg af udsætterkøer og kalve	I- 367
2. De variable omkostninger	I- 368
C — De gennemsnitlige alternative indtægter	I- 370
1. Indtægter fra frigjort kapital	I- 371
2. Indtægter fra frigjorte arealer	I- 374
3. Indtægter fra frigjort arbejdstid	I- 375
	I - 391

D — De faktiske alternative indtægter fra opfedning af tyre	I- 378
E — Udligningsrenter	I- 380
F — Erstatningen til Otto Heinemann	I- 381
VI — Sagsomkostningerne	I- 383